

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

**Analýza volebnej podpory strany Smer-SD vo
voľbách do NR SR 2020**

Diplomová práce

BIBIANA REISENAUEROVÁ

Vedoucí práce: doc. Mgr. Peter Spáč, Ph.D.

Katedra politologie
obor Politologie

Brno 2020

MUNI
FSS

Bibliografický záznam

Autor: Bibiana Reisenauerová
Fakulta sociálnych štúdií
Masarykova univerzita
Katedra politológie

Názov práce: Analýza volebnej podpory strany Smer-SD vo voľbách do NR SR 2020

Študijný program: Politológia

Študijný obor: Politológia

Vedúci práce: doc. Mgr. Peter Spáč, Ph.D.

Rok: 2020

Počet strán: 77

Kľúčové slová: voliči, voľby, volebné správanie, politické strany, Smer-SD, Slovenská republika, regresná analýza

Bibliographic record

Author: Bibiana Reisenauerová
Faculty of Social Studies
Masaryk University
Department of Political Science

Title of Thesis: Analysis of Support of Smer-SD in 2020 Slovak General Election

Degree Programme: Political Science

Field of Study: Political Science

Supervisor: doc. Mgr. Peter Spáč, Ph.D.

Year: 2020

Number of Pages: 77

Keywords: voters, election, voting behaviour, political parties, Smer-SD, Slovakia, regression analysis

Abstrakt

Strana Smer-SD sa počas obdobia svojej existencie stala fenoménom slovenskej politickej scény. Jej volebné zisky pútajú pozornosť prakticky v každých parlamentných voľbách. Vrchol volebnej podpory strana Smer-SD dosiahla v roku 2012. Odvtedy jej podpora postupne klesá. V parlamentných voľbách 2020 navyše po 14-tich rokoch stratila pozíciu najsilnejšej politickej strany na Slovensku. Cieľom tejto práce je zistiť, ako sa tento vývoj odrazil na zložení elektorátu strany. Regresná analýza na agregovanej a individuálnej úrovni ukázala, že elektorát Smeru-SD sa nezmenil. Strana je aj naďalej úspešnejšia v obciach s nižším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a vyšším zastúpením ľudí vo veku 60 a viac rokov. Stranu Smer-SD volia najmä starší a menej vzdelaní voliči, prevažne dôchodcovia, či manuálne pracujúci občania.

Abstract

During the period of its existence, the Smer-SD party has become a phenomenon of the Slovak politics. Its electoral performances attract attention in virtually every parliamentary election. The Smer-SD party reached the peak of electoral support in 2012. Since then, its support has been gradually declining. Moreover, in the 2020 parliamentary elections, after 14 years it lost its position as the strongest political party in Slovakia. The aim of this thesis is to examine how this development has been reflected in its voters' composition. Regression analysis at the aggregate and individual level showed, that the electorate has not changed, but stabilized. The party continues to be more successful in municipalities with a lower proportion of university-educated population and a higher proportion of people aged 60 and older. The Smer-SD is elected mainly by elderly and less educated voters, mostly pensioners or manual workers.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na téma **Analýza volebnej podpory strany Smer-SD vo voľbách do NR SR 2020** spracovala sama. Všetky pramene a zdroje informácií, ktoré som použila k napísaniu tejto práce, boli citované v texte a sú uvedené v zozname použitých prameňov a literatúry.

V Brne, 1. jún 2020

.....

Bibiana Reisenauerová

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa rada poďakovala doc. Mgr. Petrovi Spáčovi, Ph.D., vedúcemu tejto práce, za odborné rady, ústretovosť, trpezlivosť a rýchlu spätnú väzbu pri riešení všetkých problémov, ktoré sa počas písania tejto práce vyskytli. Veľká vďaka patrí pánovi Martinovi Slosiarikovi, riaditeľovi agentúry Focus, za poskytnutie neverejných výsledkov a dát z exitpollového prieskumu 2020, bez ktorých by táto práca nemohla vzniknúť. Ďakujem tiež môjmu partnerovi a rodine za podporu počas celého štúdia.

Obsah

1. Úvod.....	11
2. Volebné správanie – teoretické vymedzenie	13
2.1 Model stránickej identifikácie	16
2.2 Sociologický model hlasovania	18
2.3 Teória konfliktných línií	19
2.4 Model racionálnej voľby	23
3. Faktory ovplyvňujúce volebné správanie.....	25
4. Volebné správanie na Slovensku.....	28
4.1 Vznik a vývoj strany Smer-SD	31
4.2 Voliči strany Smer-SD.....	35
4.4 Doterajší stav výskumu a stanovenie výskumných otázok	39
5. Práca s dátami a operacionalizácia	41
6. Analýza dát.....	48
6.1 Agregovaná úroveň analýzy	48
6.2 Individuálna úroveň analýzy	56
7. Zhrnutie a porovnanie zistení s predchádzajúcim výskumom	61
8. Záver.....	65
Zoznam tabuliek a grafov.....	68
Použitá literatúra a zdroje.....	69
Zdroje dát:	77

Počet znakov: 132 947 znakov

1. Úvod

Volebné úspechy strany Smer-SD pútajú pozornosť laickej i odbornej verejnosti prakticky od jej vzniku. Počas svojej doterajšej existencie strana kandidovala v šiestich parlamentných voľbách. Od roku 2002 je pravidelnou súčasťou NR SR, dvakrát bola lídrom vládnej koalície a raz vytvorila jednofarebnú vládu. Pozíciu najsilnejšej politickej strany na Slovensku si strana Smer-SD držala od volieb 2006. Kto však túto stranu volí?

Doterajšie výskumy sa zhodujú na tom, že voliči strany Smer-SD sú prevažne starší ľudia v dôchodkovom alebo pred dôchodkovom veku, ktorí majú nižšie vzdelanie, žijú prevažne v rurálnejších oblastiach Slovenska a na škále pravica-ľavica sami seba zaraďujú na ľavo. Naopak, menej úspešná je medzi študentami a voličmi s vysokoškolským vzdelaním, ktorí žijú vo väčších mestách. Napriek tomu, že tento trend v zložení voličov Smeru-SD môžeme pozorovať už od volieb 2006, s klesajúcou volebnou podporou je na mieste uvažovať, či tieto zistenia platia aj v súčasnosti.

Prvý výrazný volebný prepád zaznamenala strana Smer-SD v parlamentných voľbách 2016, v ktorých jej volebná podpora klesla o vyše 16 percentuálnych bodov na 28,28 % hlasov. To však zmenu z hľadiska štruktúry elektorátu neprinieslo. Vo voľbách 2020 bol síce pokles zisku hlasov menší (strana získala 18,29 % hlasov, čo predstavuje stratu takmer 10 percentuálnych bodov), po prvýkrát od volieb 2002 však strana Smer-SD nevyhrala voľby. V celkovom poradí skončila druhá za víťazným hnutím OĽaNO.

Pod tento výsledok sa zrejme podpísalo viacero faktorov, ktoré voľbám 2020 predchádzali. Vo volebnom období 2016-2020 vyšli na povrch viaceré kauzy, ktoré sa spájali so stranou Smer-SD. Zlomovým bodom však zrejme bola vražda investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej vo februári 2018, ktorej vyšetrovanie odhalilo prepojenie organizovaného zločinu s predstaviteľmi vlády a stranou Smer-SD, ale aj s políciou, prokuratúrou a súdnictvom. Táto udalosť zasiahla celú spoločnosť a spustila masívnu vlnu protestov, ktorých účastníci požadovali rezignáciu viacerých predstaviteľov systému a dôkladné vyšetrovanie tohto zločinu. Protesty sa konali paralelne vo viacerých slovenských, ale i zahraničných mestách a zúčastnili sa ich ľudia všetkých vekových kategórií. A práve to je dôvod uvažovať, či a ako sa tieto udalosti podpísali na zložení voličstva strany Smer-SD.

Cieľom predkladanej diplomovej práce je teda zistiť, čím sa v súčasnosti vyznačujú voliči strany Smer-SD z hľadiska socio-demografických charakteristík. Analýza elektorátu strany Smer-SD je dôležitá nielen vzhľadom k výraznému prepadu jej volebnej podpory, ale aj

pre pochopenie volebného správania na Slovensku ako takého. Práca bude preto rozdelená do viacerých častí.

V prvej časti sa budeme venovať konceptu volebného správania vo všeobecnosti. Predstavíme rôzne modely hlasovania a následne budeme pojednávať o rôznych faktoroch, ktoré volebné rozhodovanie ovplyvňujú. V ďalšej časti sa budeme venovať výskumu volebného správania na Slovensku a doterajším poznatkom o volebnej podpore strany Smer-SD, čo bude predstavovať východiskový bod pre stanovenie výskumných otázok. V metodologickej časti budú predstavené dáta a spôsob ich analýzy. Samotná analýza bude rozdelená do dvoch častí. V prvej budú analyzované volebné výsledky na úrovni obcí. Druhá časť sa bude venovať analýze dát na individuálnej úrovni. Výstupy, ktoré z oboch častí analýzy vziđu, následne zhrnieme a porovnáme s doterajšími zisteniami.

2. Volebné správanie – teoretické vymedzenie

Voľby, volebné správanie a verejná mienka sa postupom času stali bezpochyby najprominentnejšími a najviac skúmanými fenoménmi v rámci politických vied. Každý z týchto fenoménov, či lepšie povedané pododborov politológie v priebehu doby ovplyvnil chápanie ťažiskového komponentu liberálnej demokracie z hľadiska volebných systémov a ich výstupov, zmien vo verejnej mienke a agregácie záujmov (pozri napr. Dahl, R. A. 1991; Dahl, R. A. 1998; Schumpeter, J. A. 2004).

Nárast vedeckého záujmu o volebné správanie môžeme pozorovať v súvislosti s rozmachom behaviorálnej politológie a kvantitatívnej revolúcie. V súvislosti s týmto vývojom sa do centra pozornosti dostali práve voľby, ktoré sú považované za najrozšírenejšiu a najjednoduchšiu kvantifikovateľnú formu volebného správania. V období kulminácie behaviorálnej revolúcie bolo hlasovanie a voľby považované za kľúč k tajomstvu politického systému, a možno aj za cestu k formulovaniu zákonov politickej psychológie masovej spoločnosti ako takej (Heywood, A. 2008: 307 – 310). Tieto odvážne ciele sa však doteraz nenaplnili. Napriek tomu sa výskum volebného správania teší, predovšetkým v posledných dvoch dekádach, obrovskému a neutíchajúcemu záujmu vedcov nielen z oblasti politických vied, ale aj ďalších odborov.

Pred rozmachom výskumu volebného správania viacerí vedci predpokladali, že v porovnaní s elitami sú obyčajní ľudia viac náchylní formulovať svoje politické rozhodnutia zväčša na ideologickom základe, respektíve na základe toho, k akej ideológii sa tá-ktorá politická strana hlási. Tento prístup bol pritom v čase vzniku prvého výskumu volebného správania (a tiež dlhú dobu predtým) všeobecne uznávaný. Svoje postavenie si zachoval dodnes, pričom spomínaný je predovšetkým v súvislosti s prostredím Spojených štátov amerických. Tu sú voliči vnímaní ako časti americkej spoločnosti ideologicky spojenej s politickým systémom (Achen, C.H. – Bartels, L.M. 2016).

Tento prístup si zachoval svoju funkčnosť aj napriek viacerým spochybneniam. Podľa výskumníkov z Kolumbijskej a Michiganskej univerzity voliči nie sú typicky motivovaní ideológiou a častokrát tiež ignorujú väčšinu základných faktov o politike. (Campbell et al. 1960; Lazarsfeld, P. – Berelson, B. – Gaudet, H. 1944) Toto tvrdenie môžeme podľa Conversa (1964: 206 - 261) vziať na tých voličov, ktorí sa zaujímajú o politické dianie, napríklad tým, že sledujú verejné politické diskusie. Ani títo voliči častokrát nepoznajú ideologickú pozíciu, či postoj politických strán a kandidátov k jednotlivým témam.

V rámci štúdia volebného správania existuje niekoľko teoretických prístupov, ktoré pojednávajú o rôznych faktoroch ovplyvňujúcich voľbu tej-ktorej politickej strany, či kandidáta. Hovoriť môžeme o rozličných sociologických, psychologických či ekonomických prístupoch, ktoré rôznou mierou prispeli k pochopeniu volebného správania jednotlivcov a spoločenských skupín. Napriek tomu, že tieto prístupy sú zväčša interpretované samostatne a každý z nich dáva do popredia iné faktory, ktoré ovplyvňujú volebné správanie, jednotlivé závery nemusia byť nutne protichodné. Práve naopak. Kombinácia týchto prístupov v rámci štúdia volebného správania smeruje k lepšiemu uchopeniu a vysvetleniu volebného správania ako takeého (Lewis-Beck, M. S. et al. 2011: 19).

Existuje množstvo faktorov, ktoré ovplyvňujú volebné správanie. Vo všeobecnosti ich možno rozdeliť na základe časového horizontu, počas ktorého majú schopnosť pôsobiť na volebné rozhodovanie, a to na faktory krátkodobé a dlhodobé. Čo sa týka krátkodobých faktorov, tie sú typické pre vysvetlenie volebného správania v jedných konkrétnych voľbách. Neumožňujú však vyvodzovať závery o vzorcoch volebného správania v dlhšom časovom horizonte. To je naopak prednosť dlhodobých faktorov.

Za jeden z hlavných krátkodobých vplyvov býva často označovaná aktuálna ekonomická situácia v spoločnosti. Viacerí autori napríklad tvrdia, že popularita vlády závisí na takých premenných, ako sú nezamestnanosť, inflácia, či príjmová stránka štátneho rozpočtu (pozri napr. Duch, R.M. – Stevenson, R.T. 2008; Becher, M. – Donnely, M. 2013). Voliči tento stav vnímajú a následne, podvedome či vedome, reflektujú vo voľbách. V prípade, že sú jednotlivé ukazovatele pozitívne (napríklad nízka miera nezamestnanosti), môžeme predpokladať, že stávajúca vláda bude vo voľbách úspešná. V opačnom prípade, ak krajina prechádza ekonomickou krízou, šancu na úspech majú opozičné strany (Traber, D. – Giger, N. – Häusermann, S. 2017). Významným sa v tomto smere však ukazuje aj optimizmus z hľadiska vlastnej materiálnej situácie, označovaný ako faktor dobrého pocitu (Heywood, A. 2008: 310). To môže znamenať, že ak aktuálna, objektívne nepriaznivá ekonomická situácia nemá na konkrétneho jednotlivca žiadny, alebo má len minimálny, nebadateľný dopad, jeho volebné rozhodovanie nemusí byť vôbec ovplyvnené.

V prípade hlasovania na základe aktuálnej ekonomickej situácie je však dôležité, aby bolo jednoznačné, kto za tento stav nesie zodpovednosť. Pokiaľ je zodpovednosť za politické rozhodnutia fragmentovaná alebo rozdelená, voliči túto skutočnosť len ťažko reflektujú v rámci svojho volebného rozhodovania (Powell, G. B. – Whitten, G. D. 1993). Zároveň, pokiaľ nie je jednoznačné, kto z politických predstaviteľov, respektíve ktorá vládna strana nesie zodpovednosť za stav hospodárstva v krajine, voliči sa na základe doterajšieho vládneho

výkonu nerozhodujú, ale majú skôr tendenciu brať do úvahy to, čo môžu očakávať od politik kandidujúcich strán z hľadiska ekonomiky (van der Brug, W. et al. 2007: 173).

Problém priradenia zodpovednosti môžeme pozorovať predovšetkým v parlamentných demokraciách, kde vláda pozostáva väčšinou z koalície dvoch alebo viacerých politických strán. V takomto prípade je potom rozhodujúce, ktorá strana disponuje väčšinou mandátov. Hlasovanie na základe aktuálnej ekonomickej situácie pri jednotlivých vládnych stranách potom narastá vzhľadom k ich podielu kresiel vo vládnom kabinete. Zároveň je toto hlasovanie porovnateľne silnejšie pre tú stranu, ktorá drží post predsedu vlády, a taktiež pre tú stranu, ktorá obsadzuje post ministra financií (Schmitt-Beck, R. 2019).

Vplyv ekonomickej situácie na rozhodovanie voličov si uvedomujú aj samotné politické strany. Z tohto dôvodu môžeme častokrát dokonca hovoriť o tom, že sa vláda, s cieľom zvýšiť svoje šance vo voľbách, snaží o vytvorenie akejsi predvolebnej konjunktúry, napríklad prostredníctvom prijímania rôznych sociálnych opatrení, ktoré cielia na zlepšenie situácie rôznych skupín obyvateľov. Táto tzv. teória rozpočtových cyklov v politike (z angl. *political budget cycles*) predpokladá, že vládne strany môžu, za účelom zabezpečiť si znovuzvolenie, ovplyvniť volebné správanie obyvateľov prostredníctvom rôznych nástrojov fiškálnej politiky, čím zároveň signalizujú svoju kompetenciu. Z časového hľadiska je potrebné, aby vláda takéto opatrenia prijala krátko pred blížiacimi sa voľbami, aby ich voliči mohli lepšie reflektovať v rámci svojho volebného rozhodovania (pozri napr. Nordhaus, W. D. 1975; Shi, M. – Svensson, J. 2003; Klomp, J. – de Haan, J. 2012).

Ďalšími krátkodobými faktormi môžu byť tiež vnímanie osobnosti straníckeho lídra zo strany verejnosti, štýl volebnej kampane alebo prieskumy preferencií. Krátkodobo môžu pôsobiť aj médiá. Vplyv médií však môže byť aj dlhodobý (Heywood, A. 2008: 310). Na tomto mieste je však dôležité uviesť, že všetky krátkodobé vplyvy je potrebné vnímať a interpretovať v kontexte psychologických, sociologických, ekonomických a ideologických väzieb, teda v kontexte dlhodobějších faktorov, ktoré správanie voličov spoluurčujú.

Rozdelenie determinantov volebného správania z hľadiska časového rámca však nie je pre kontext tejto práce príliš dôležité. Preto o nich budeme pojednávať vo všeobecnosti. V tejto súvislosti si v nasledujúcej časti predstavíme rôzne modely hlasovania, ktoré proces rozhodovania voličov priblížia. Konkrétne to budú model straníckej identifikácie, sociologický model, teória konfliktných línií a model racionálnej voľby.

2.1 Model straníckej identifikácie

Pojem *stranícka identifikácia* predstavuje pocit osobnej väzby, ktorú jednotlivec pociťuje k politickej strane, ktorú sa rozhodol voľiť. Je to akási dlhodobá lojalita k určitej strane, psychologické puto medzi voličom a politickou stranou, ktoré spravidla ovplyvňuje rozhodovanie voliča v sociálnych, ekonomických a politických otázkach (Goren, P. 2005).

Prvý krát bol tento pojem použitý v práci *The Voter Decides* A. Campbella, G. Gurina a W. E. Millera z roku 1954, vo výskumoch volebného správania sa však hojne využíva aj dnes (pozri napr. Lewis-Beck, M. S. et al. 2011; Flanigan, W. H. et al. 2015; Dalton, R. J. 2016). Napriek tomu sa debata o oslabovaní straníckej identifikácie vo väčšine súčasných demokracií zintenzívňuje.

V rámci tohto modelu hlasovania možno rozlíšiť dva hlavné pohľady na stranícku identifikáciu, a sice sociologický a psychologický pohľad (Lyons, P. 2012: 134 – 135).

Čo sa týka sociologického hľadiska, stranícka identifikácia je často považovaná za druh sociálnej identity. To znamená, že tak, ako sa jednotlivec identifikuje s tou-ktorou náboženskou či etnickou skupinou, môže sa identifikovať aj s voľbou určitej politickej strany. Stranícka identita sa pritom rozvíja už v mladom veku prostredníctvom rodinných či sociálnych vplyvov. Je preto možné označiť ju za stabilnú hodnotovú orientáciu človeka (Converse, P.E. et al. 1969; Glass, J. – Bengtson, V. L. – Dunham, C. C. 1986). Viacerí autori zároveň tvrdia, že čím dlhšie sa jednotlivec s politickou stranou identifikuje, tým je táto stranícka identifikácia silnejšia. Z tohto dôvodu môžeme predpokladať, že v porovnaní s mladými dospelými je v prípade starších ľudí stranícka identifikácia pevnejšia a pravdepodobnosť jej zmeny je značne nižšia (Lyons, P. 2012: 134 – 135).

Aj podľa výskumníkov z Michiganskej školy (Campbell et al. 1960) sa voliči s politickou stranou psychologicky identifikujú rovnako ako s náboženstvom, triedou, rasou, či etnickou skupinou. Identifikácia s politickou stranou je vnímaná ako dlhodobý prvok politického systému. Preto by mala pretrvať aj vtedy, keď ľudia na konci dňa volia kandidáta z iného straníckeho zoskupenia.

V rámci psychologického pohľadu možno stranícku identifikáciu chápať ako vedomú voľbu, čo značí, že ako taká môže podliehať zmenám. Jednotlivec si straníctvo neustále vyberá a zvažuje v závislosti na informáciách z politického, ekonomického a sociálneho prostredia, ktorými disponuje. Stranícka identifikácia sa preto mení, pričom táto zmena môže byť v dôsledku rôznych udalostí či ekonomickej situácie viac či menej dramatická (Achen, C.H. 2002).

Stranícka identifikácia je však významná nielen pre jej priamy efekt na voľbu konkrétnej strany (Berglund, F. et al. 2005; Lewis-Beck, M. S. et al. 2011), ale aj z hľadiska jej priameho vplyvu na postoje spojené s voľbou. Tie zahŕňajú napríklad hodnotenie hlavných straníckych kandidátov, tém dňa či politických strán ako takých. Možno ju chápať ako istú formu psychologickkej oddanosti (z angl. psychological attachment) jednej strane. Vďaka tomu stranícka identifikácia uľahčuje chápanie politiky, inak povedané, robí politiku viac „user friendly“ (Dalton, R. J. 2016).

Všeobecne možno povedať, že podľa modelu straníckej identifikácie je rozhodnutie voliť a podporiť konkrétnu politickú stranu výsledkom vplyvu rôznych kontextov, predovšetkým kontextu rodinného. Toto vysvetlenie predstavuje významný protipól ku kognitívnym modelom volebného rozhodovania, či modelom založeným na teórii racionálnej voľby. Práve preto viacerí autori uvádzajú, že stranícka identifikácia dokáže volebné správanie vysvetliť lepšie než ostatné konkurenčné modely. Vysvetlenie volebného správania na základe kognitívnych faktorov, teda na základe vnútorného uvažovania voličov, totiž zvyšuje riziko základnej atribučnej chyby, kedy motiváciu k jednaniu nachádzame v jednotlivcovi a jeho vlastnostiach, nie v kontexte (Lyons, P. 2012: 133). Viacerí autori uvádzajú, že model straníckej identifikácie sa vyznačuje dobrou, nie však dokonalou predikčnou schopnosťou voľby tej-ktorej strany (Campbell, A. – Gurin, G. – Miller, W. E. 1954; Bartels, L.M. 2000). Inými slovami povedané, medzi straníckou identifikáciou a voľbou strany môžeme predpokladať vysoký stupeň súladu.

Stranícka identifikácia môže mať dopad aj na podobu politického systému ako takého. Ak sa väčšina ľudí, voličov, identifikuje s jednou zo zavedených politických strán, je menej pravdepodobné, že by títo ľudia mohli byť ovplyvnení novými stranami alebo demagogickými lídrami. Naopak, pri voličoch, ktorí sa neidentifikujú so žiadnou zo zavedených politických strán, je oveľa viac pravdepodobné, že vo voľbách podporia práve nové politické strany (Dalton, R. J. 2016).

Ako však bolo naznačené vyššie, v poslednej dobe sa čoraz častejšie hovorí o oslabovaní identifikácie voličov s politickými stranami. Dôvodov pre tento vývoj môže byť viacero. Pojednávať môžeme napríklad o vyššej úrovni vzdelania v spoločnostiach, či o raste geografickej a sociálnej mobility (Evans, J. A. J. 2004: 56 – 57). Príčinu však môžeme nachádzať aj v spoliehaní sa na médiá ako na hlavný zdroj informácií o politickom dianí, ale tiež v samotnej „ponuke“ politických strán, ktorá sa často od volieb k voľbám mení (Dalton, R. J. 2016). Hloušek a Kopeček (2004: 39 – 40) tiež tvrdia, že za oslabovaním straníckej

identifikácie možno hľadať celkové znechutenie voličov s tradičnou politikou a neschopnosť stranických systémov reagovať na potreby post-industriálnej spoločnosti.

2.2 Sociologický model hlasovania

Druhý model hlasovania dáva volebné správanie do súvislosti s členstvom v skupine. To naznačuje, že voliči majú tendenciu hlasovať tak, ako to odpovedá ekonomickému a sociálnemu postaveniu skupiny, do ktorej patria (Alford, R. 1967). V porovnaní s modelom straníckej identifikácie teda psychologická zviazanosť s politickou stranou či kandidátom nie je chápaná ako výsledok pôsobenia rodiny, ale ako výsledok sociálnych väzieb. Sociologický model napriek tomu vplyv socializácie neprehliada, kladie však väčší dôraz na racionalitu, keďže skupinové záujmy môžu napomáhať k utváraniu väzieb k politickej strane či kandidátovi.

V tomto modeli hlasovania sa prejavujú rôzne deliace čiary v spoločnosti a ich rôzne napätie, pričom za najvýznamnejšie sú považované trieda, pohlavie, etnicita, náboženstvo či región. Tieto štrukturálne rozdiely, teda rozdiely medzi sociálnymi triedami, boli politizované už od devätnásteho storočia, čo malo vplyv aj na podobu stranického systému. Komunistické a sociálnodemokratické strany boli stranami robotníckej triedy, liberálne strany reprezentovali strednú triedu a vyššie triedy boli zase reprezentované konzervatívnymi stranami.

K voľbe strany na základe štrukturálnych faktorov dochádza prakticky vo všetkých demokraciách (Nieuwbeerta, P. 1996), s čím súvisí aj štruktúra politických ideológií a politických strán v moderných demokraciách. Napriek tomu sa však ukazuje, že niektoré sociálne triedy volia neprirodzene vzhľadom k ich predpokladaným triednym záujmom (pozri napr. Achterberg, P. – Houtman, D. 2006). Sociologický model hlasovania do značnej miery vychádza z teórie štiepných, či konfliktných línií, ktorú formulovali nórsky politológ Stein Rokkan a americký sociológ Seymour Martin Lipset. Tá predpokladala, že súčasná podoba stranických systémov v západnej Európe odzrkadľuje súperenie medzi hlavnými, navzájom oddelenými spoločenskými skupinami. Teóriu konfliktných línií sa budeme podrobnejšie venovať nižšie.

Klasickým dielom spadajúcim k sociologickej tradícii vysvetlenia volebného správania patrí práca *People's Choice* z dielne P.F. Lazarsfelda, B. Berelsona a H. Gaudeta (1944) z Kolumbijskej univerzity. Ich výskum sa síce primárne venoval vplyvu volebných kampaní na

voličov, ten však bol asociovaný s tromi typmi sociálnych charakteristík, a síce s triednym statusom, rasovou či náboženskou identifikáciou a identifikáciou na základe regiónu, v ktorom daný volič žije a zároveň či sa jedná o mestské alebo vidiecke sídlo.

Vplyvu sociálnej štruktúry na volebné správanie sa aj v súčasnosti venujú mnohé výskumy (pozri napr. Elff, M. 2007; Reilly, J. L. 2017; Knutsen, O. 2018). Posledná z menovaných štúdií napríklad pojednáva o tom, že socio-demografické faktory majú, aj napriek predpokladom o ich klesajúcom vplyve, stále významný dopad na volebné rozhodovanie. Platí to predovšetkým pri sociálnej triede a vierovyznaní, ktoré sú aj dnes najdôležitejšími faktormi vysvetľujúcimi volebné správanie v západnej Európe.

Na druhej strane však Knutsen (2018: 271 – 272) upozorňuje na dôležitosť vnímať vplyv sociálnej štruktúry na volebné správanie v súvislosti s hodnotovou orientáciou voličov, pretože tieto sa navzájom podmieňujú a dopĺňajú. To môže totiž napomôcť nielen k hlbšiemu pochopeniu volebného správania ako takého, ale umožní to tiež lepšie reflektovať výkyvy volebných výsledkov v priebehu času, čoho model volebného správania založený len na socio-demografických kategóriách nie je dostatočne schopný (Hutchings, V.L. – Jefferson, H.J. 2018: 21 – 24).

2.3 Teória konfliktných línií

Koncept konfliktných línií pôvodne vznikol so zámerom historického vysvetlenia straníckej plurality v západoeurópskych spoločnostiach. Za ideových otcov tejto teórie bývajú označovaní americký sociológ Seymour Martin Lipset a nórske politológ Stein Rokkan. Ich práca z roku 1967 sa stala prelomovou nielen z hľadiska politických vied, ale aj z pohľadu sociológie a histórie.

Od konca 60. rokov minulého storočia bol koncept konfliktných línií, či inak povedané koncept *cleavages*, hojne využívaný západnou politickou vedou. Po vzniku pluralitných straníckych systémov v strednej a juhovýchodnej Európe po roku 1989 si následne našiel svoje využitie aj v týchto oblastiach. Aplikácia tejto teórie mimo západoeurópske prostredie je však podľa viacerých autorov prinajmenšom problematická, ak nie nemožná (porov. napr. Taylor, P. J. – Flint, C. 2000; Innes, A. 2002; Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004). Ukázalo sa totiž, že jednoduchý mechanický prenos pojmového a analytického aparátu, získaného výskumom v západoeurópskych štátoch, nie je možný. Príčinu môžeme hľadať v období pôsobenia socialistických režimov v strednej a juhovýchodnej Európe, ktoré spôsobilo hlboké

spoločenské a politické zmeny, následkom ktorých boli tradičné sociálnopolitické štruktúry, vrátane historických konfliktných línií a pluralitných straníckych systémov, celkom zničené a nahradili ich štruktúry nové.

Vysoká miera volatility, teda fluktuácia voličov medzi jednotlivými stranami, negatívna identifikácia voličov so stranami, kedy voliči vedia, ktorú stranu či strany nebudú voliť, ale naopak nevedia, ktorú stranu voliť budú, či odlišné chápanie pojmov „pravica“ a „ľavica“ sú ďalšími javmi, ktoré robia analýzu konfliktných línií v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy problematickou (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 47).

Ako už bolo uvedené, základným predpokladom teórie konfliktných línií je, že súčasná podoba straníckych systémov v krajinách západnej Európy je výsledkom vytvárania väzieb medzi jednotlivými skupinami, segmentami voličov a politickými stranami, ktoré reprezentovali ich partikulárne záujmy. Politické strany sú teda výsledkom dlhodobých historických procesov vo vnútri týchto spoločností. Tieto procesy sú charakterizované prítomnosťou určitého konfliktu, ktorý v prípade, že je spoločnosťou považovaný za dostatočne významný, vedie k vytváraniu navzájom sa voči sebe vymedzujúcich spoločenských segmentov.

Korene štiepenia západoeurópskych spoločností môžeme hľadať v období národnej a priemyselnej revolúcie, ktorých vplyv na spoločnosť a politiku prebiehal v dvoch dimenziách – teritoriálnej a funkcionálnej dimenzii. Proces budovania národných štátov vyvolal značnú vlnu odporu zo strany regiónov s historicky, etnicky, jazykovo, či inak, odlišnou identitou v porovnaní s tou, akou disponovalo národotvorné centrum. Za všetky môžeme spomenúť Francúzsko, nemecké štáty, Španielsko, či Veľkú Britániu. Práve tieto vlny odporu proti budovaniu moderných národov dali vzniknúť hlbokému rozporu medzi centrom a perifériou (Lipset, S. M. – Rokkan, S. 1967: 14).

Procesy národnej revolúcie sa zároveň historicky kryli s konfliktom medzi katolicizmom a protestantizmom, respektíve so snahou absolutistických štátov obmedziť nezávislosť cirkví. Tie sa v reakcii na snahy štátov ovládnuť aj túto sféru spoločenského života začali brániť. Konfliktný potenciál bol navyše umocnený sekularizačnými procesmi v 19. a 20. storočí. Národná revolúcia teda spôsobila vznik ďalšej konfliktnej línie, a síce línie medzi štátom a cirkvou (Lipset, S.M. – Rokkan, S. 1967: 15). Dimenzia rozporu je však v porovnaní s konfliktnou líniou „centrum – periféria“, ktorá sa odohráva v rovine teritoriálnej, funkcionálna. Jedná sa totiž o konflikt nad tým, kto bude mať rozhodujúcu úlohu v religióznej sfére spoločenského diania.

Druhá z uvedených revolúcií, priemyselná revolúcia, spôsobila významné zásahy do demografických, spoločenských a politických štruktúr európskych spoločností. Jedným z následkov bola masívna urbanizácia. Stále viac ľudí sa začalo sťahovať za prácou do miest, čo spôsobilo nielen zvyšujúci sa počet obyvateľov týchto miest, ale aj ich narastajúci ekonomický a politický význam. Postupne sa začali prekrývať s národnými centrami, čo vyvolávalo odpor zo strany vidieckeho obyvateľstva a vyústilo do vzniku konfliktnej línie v teritoriálnej dimenzii medzi mestom a vidiekom (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 36).

Priemyselná revolúcia so sebou priniesla tiež značný rozkvet súkromného podnikania a nájomnej práce. V dôsledku toho môžeme pozorovať narastajúci konflikt medzi príslušníkmi robotníckej triedy, teda medzi pracujúcimi ľuďmi, a medzi kapitalistami, teda vlastníkmi výrobných prostriedkov, ktorý môžeme označiť ako konflikt „vlastníci – pracujúci“ (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 36). Všetky uvedené konfliktné línie prehľadne zobrazuje Tabuľka 1.

Tabuľka 1: Pôvodné konfliktné línie

	Teritoriálna dimenzia	Funkcionálna dimenzia
Národná revolúcia	Centrum – periféria	Cirkev – štát
Priemyselná revolúcia	Mesto – vidiek	Vlastníci – pracujúci

Zdroj: Lipset, S. M. – Rokkan, S. 1967: 47; vlastné spracovanie

V oblasti politického súperenia sa tieto konfliktné línie prejavili vznikom rôznych politických strán a hnutí, ktoré reprezentovali záujmy toho-ktorého spoločenského segmentu, zameraných proti etablovanej národnej, či štátnej elite a jej kultúrnym štandardom (Lipset, S.M. – Rokkan, S. 1867: 23). Konfliktná línia „centrum – periféria“ dala vzniknúť rôznym regionálnym formáciám, konfliktná línia „cirkev – štát“ viedla k vytvoreniu kresťanskodemokratických strán, konflikt medzi mestom a vidiekom podmienil vznik agrárnych strán a konflikt vlastníkov a pracujúcich dal vzniknúť sociálnodemokratickým a socialistickým stranám.

Posledná zo spomínaných konfliktných línií je podľa autorov najdôležitejšia z pohľadu výslednej podoby straníckych systémov po prekonaní poslednej fázy demokratizácie (Lipset, S. M. – Rokkan, S. 1967: 46). Zároveň, v porovnaní s ostatnými konfliktnými líniami, ktoré poukazovali na rozdielnosť vo vývoji európskych straníckych systémov, mala táto línia homogenizujúci vplyv, pretože vyprofilovala najvýznamnejšie politické strany modernej európskej pravice a ľavice (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 38).

Teória konfliktných línií bola dlhú dobu vnímaná ako jediná, skutočne platná teória, ktorá vysvetľuje vznik politických strán a vzorce volebného správania. To vyústilo až v hypotézu o zamrznutí stranických systémov, teda v predpoklad, že stranické systémy západoeurópskych krajín si udržali svoju pôvodnú podobu zo začiatku 20. storočia až do 60. rokov 20. storočia. Spoločenský vývoj však tento predpoklad vyvrátil, čo napokon konštatovali aj samotní autori teórie konfliktných línií (Lipset, S. M. – Rokkan, S. 1967: 50 – 56).

V súvislosti s odlišnými politickými postojmi mladých generácií sa začali narušať tradičné sociálne štruktúry. Dôvody pre zmenu hodnôt a postojov mladej generácie môžeme hľadať napríklad v narastajúcej životnej úrovni, ktorá spôsobila zvýšenú sociálnu mobilitu, alebo v narastajúcej úrovni vzdelania (Evans, J. A. J. 2004: 56 – 57). V dôsledku toho sa voliči začali čoraz menej identifikovať s etablovanými politickými stranami, čo vyústilo v eróziu väzieb medzi voličmi a tradičnými politickými stranami a v nárast volatility. Stranická ideológia sa prestala javiť ako dostačujúci faktor na oslovenie voličov, čo malo za následok rozšírenie tematického záberu jednotlivých politických strán a taktiež ich výraznejšiu fluktuáciu. V procese tzv. rozmrazovania stranických systémov dochádzalo zároveň k poklesu počtu členov tradičných politických strán a k rozmachu nových politických alternatív, ktoré priniesli iné spoločenské témy, ako napríklad životné prostredie či rodová rovnosť (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 39 – 40; Thomassen, J. 2005: 10 – 12). Je teda zrejmé, že k tradičným konfliktným líniám začali postupne pribúdať ďalšie.

Jednu z nových konfliktných línií predstavuje línia „materializmus – postmaterializmus“, ktorá reprezentuje odklon mladej generácie od materiálnych hodnôt, spojených s fyzickým prežitím a materiálnym zabezpečením, smerom k hodnotám individuálnej kvality života, sebaujedenia, pacifizmu, k ochrane rodovej rovnosti či životného prostredia (Flanagan, S. 1987: 1289 – 1303; Evans, J. A. J. 2004: 59). V reakcii na vznik novej konfliktnej línie sa v politickom priestore začali formovať aj nové politické strany, tzv. strany novej ľavice, strany zelených a strany novej pravice. Môžeme teda konštatovať, že celý konflikt sa zároveň pretavil aj do súboja medzi predstaviteľmi starej politiky, ktorí boli zoskupení v klasických politických stranách a stranách novej (autoritatívnej pravice) a libertariánskymi stranami a stranami novej ľavice, ktoré reprezentujú novú politiku (Flanagan, S. 1987: 1303 – 1319).

Ďalej môžeme spomenúť tiež konfliktnú líniu medzi podporovateľmi stávajúceho (demokratického) režimu a jeho odporcami, ktorí požadujú jeho zmenu alebo zásadnú systémovú reformu (Lijphart, A. 1990). Za najtypickejšiu skupinu strán v rámci tejto línie bývajú označované komunistické strany po páde komunistických režimov v strednej

a východnej Európe v 90. rokoch minulého storočia. Konfliktná línia sa sformovala aj v oblasti zahraničnej politiky, pričom v súčasnosti môžeme hovoriť o rozpore v otázke európskej integrácie a členstva v medzinárodných štruktúrach (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2004: 46).

Napriek tomu, že od doby vzniku teórie konfliktných línií prešla európska spoločnosť značnými zmenami, koncept *cleavages* si v politických vedách aj naďalej udržiava významný vplyv. Hoci tento koncept nie je zaradovaný ku klasickým školám volebného správania, môžeme povedať, že je z hľadiska vysvetlenia vplyvu štrukturálnych faktorov na rozhodovanie voličov ťažiskový.

2.4 Model racionálnej voľby

V porovnaní s predchádzajúcimi modelmi hlasovania kladie model racionálnej voľby dôraz na jednotlivca a jeho osobné záujmy. Rozhodnutie voliča je chápané ako racionálny akt. To znamená, že volič nehlasuje návykovo, ale inštrumentálne. Voľba je pre neho prostriedok, pomocou ktorého sa má dosiahnuť určitý cieľ.

Tento model vo všeobecnosti predpokladá, že jednotlivci zvažujú svoju účasť vo voľbách na základe toho, aký úžitok im samotná voľba prinesie a či tento preváži náklady s účasťou spojené. Podľa tohto predpokladu sa teda volieb zúčastnia len tí, ktorým v nákladovo-prínosovej analýze účasti na voľbách prevýšili prínosy, a naopak (Downs, A. 1957; Franklin, M. N. 2004).

Model racionálnej voľby však môžeme chápať z viacerých perspektív. Podľa niektorých autorov je možné toto hlasovanie vnímať ako retrospektívny komentár k doterajšiemu výkonu politických strán. Volič sa pritom spolieha na vlastný úsudok a pozorovanie a zároveň nedáva dôraz na ideologické zázemie tej-ktorej politickej strany či kandidáta (Key, V.O. 1966; Fiorina, M. 1981). Rozhodovanie o voľbe môže podliehať napríklad už spomínanej aktuálnej ekonomickej situácii. Ak je priaznivá, voliči pravdepodobne podporia stávajúci establišment. Ak nie, budú náchylnejší k voľbe opozície (Traber, D. – Giger, N. – Häusermann, S. 2017). V tejto súvislosti môžeme hovoriť aj o koncepte uvažujúceho voliča (z angl. reasoning voter), ktorý predpokladá, že volič je, napriek tomu, že nedisponuje dostatočným množstvom informácií o jednotlivých kandidátoch, schopný svoju voľbu racionálne zvážiť (Popkin, S. L. 1994).

Podobne ako iné teórie, aj teória racionálnej voľby čelí kritike mnohých autorov. Giovanni Sartori napríklad kritizuje koncept racionality ako taký. Podľa neho má racionálny

volič spĺňať dve základné podmienky, a síce mal by správne rozumieť problému či problémom a následne by mal správne rozlišovať dôsledky jednotlivých riešení. To však Sartori (1993: 112) vidí ako veľmi nepravdepodobné. Podľa Caplana (2007) je dokonca predstava o čisto racionálnom voličovi mýtus.

O racionálnych voličoch zároveň môžeme uvažovať len vtedy, ak sa aj strany, ktoré volia, správajú racionálne. To znamená, že sa snažia maximalizovať svoj volebný zisk, aby sa dostali k moci. Ideológia, program, cielenie na konkrétne sociálne skupiny sú pritom len prostriedkami na získanie podpory. Politické strany v skutočnosti nemajú žiadne sociálne ciele či filantropické vízie v zmysle zlepšiť fungovanie krajiny a život jej občanov. Ich jediným cieľom je víťazstvo (Downs, A. 1957: 28; Hindmoor, A. 2006: 25 – 30).

S modelom racionálnej voľby súvisí aj hlasovanie na základe konkrétnych tém (tzv. *issue voting*), ktorého dôležitosť je v poslednej dobe vo výskume volebného správania značne zdôrazňovaná. Celý koncept je zároveň označovaný ako jeden z dôsledkov oslabovania identifikácie s politickou stranou a spoločenskou triedou (Evans, J. A. J. 2004; Thomassen, J. 2005: 106 – 123; Heywood, A. 2008: 312). Táto dôležitosť sa zakladá na presvedčení, že voliči majú vlastné preferencie týkajúce sa verejných politík a vývoja spoločnosti. Väzba medzi voličmi a politickými stranami tak vzniká na základe preferencií týkajúcich sa jednotlivých tém voličov a pozíciami, ktoré k daným témam zastávajú politické strany.

Každej téme politického súboja bývajú prisudzované dva aspekty. Pozičný aspekt hovorí o tom, že strany sa odlišujú vo voličmi vnímaných postojoch k témam. Druhý aspekt, valenčný, zasa vidí odlišnosť politických strán vo voličmi vnímanej kompetencii jednotlivé témy riešiť (Clarke, H.D. – Sanders, D. – Stewart, M.C. – Whiteley, P.F. 2009: 44 – 46). Či už pri konkrétnej téme prevláda jeden alebo druhý z uvedených aspektov, politické strany sa vždy líšia z hľadiska vnímanej kompetencie k riešeniu problémov, pri témach, ktoré naskočia, respektíve v tom, ako voliči vnímajú ich schopnosť tieto problémy riešiť.

Model racionálnej voľby bezpochyby prináša do výskumu volebného správania väčší dôraz na jednotlivca a jeho osobné záujmy, čo ho od predchádzajúcich modelov významne odlišuje. Vďaka tomu dokáže lepšie vysvetliť individuálne aspekty a reflektovať prípadné výkyvy vo volebných výsledkoch. Na druhej strane absencia uvažovania o politickom a sociálnom kontexte, ktorý voliča obklopuje môže mať značne limitujúci efekt na vysvetlenie volebného správania (Evans, J. A. J. 2004; Heywood, A. 2008, Gunther, R. – Lobo, M. C. – Belluci, P. – Lisi, M. 2016).

3. Faktory ovplyvňujúce volebné správanie

Každý z vyššie predstavených modelov hlasovania – model stránickej identifikácie, sociologický model, teória konfliktných línií a model racionálnej voľby – podmieňuje rozhodovanie voličov rôznymi faktormi, či už je to psychologická identifikácia s určitou stranou či kandidátom, spoločenská štruktúra alebo ekonomická situácia. V nasledujúcej časti na tieto modely nadviažeme a jednotlivé determinanty volebného správania predstavíme podrobnejšie.

Všeobecne prijímaným a akceptovaným konceptom pri uvažovaní o faktoroch, ktoré determinujú volebné správanie je model kauzálneho lievika (Campbell, A. et al. 1960: 24 – 32; Miller, W. E. – Shanks, J. M. 1996: 190 - 193; Lewis-Beck, M. S. et al. 2011: 22 – 24; Schmitt-Beck, R. 2019). Ten slúži na ilustráciu premenných, ktoré vstupujú do rozhodovacieho procesu a možno pomocou neho zobrazit' pôsobenie a vzájomné vzťahy týchto premenných. Vzhľadom na rôzne prístupy k vysvetleniu volebného správania je zrejmé, že každý z nich bude v modeli kauzálneho lievika uprednostňovať iné premenné.

Podľa Thomassena (2005: 8) má na proces volebného rozhodovania rozhodujúci vplyv sociálna štruktúra, ktorá pôsobí na dlhodobé predispozície ako sú napríklad stránickej identifikácia, hodnotová orientácia, či ideologické ukotvenie. Tie následne vplyvajú na predispozície krátkodobé. Pod krátkodobými predispozíciami rozumieme politické témy, retrospektívne sudy, či vnímanie konkrétneho stránického lídra. V súvislosti so sociálnou štruktúrou môžeme v poslednej dobe, napriek ešte nedávnomu konsenzu o oslabovaní vplyvu náboženstva, pozorovať narastajúci význam náboženského vyznania a nábožnosti, ktoré sa v rôznych spoločnostiach stávajú prominentnou konfliktnou líniou (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 123). Dôvodom je, že náboženské vyznanie môže významne vplyvať na vnímanie a postoje k jednotlivým spoločenským udalostiam a témam ako sú napríklad umelé prerušenie tehotenstva, eutanázia, či manželstvá osôb rovnakého pohlavia. Tieto témy sú pritom konceptualizované ako sociálna dimenzia politickej súťaže, ktorá dáva do kontrastu tradicionalizmus a konzervativizmus s progresívnymi liberálnymi pozíciami. Vyššie uvedené hodnotové otázky však nemusia nastoľovať len kresťanské, či kresťansko-demokratické strany. V snahe osloviť čo najväčší počet voličov môžu náboženské témy presadzovať aj konzervatívne, národné či krajne pravicové strany. To koniec-koncov môžeme pozorovať aj v rámci politickej súťaže na Slovensku.

Prostredníctvom politizácie a prezentácie týchto morálne-hodnotových tém ako tém sporu politické strany determinujú relevantnosť náboženstva ako faktora ovplyvňujúceho

rozhodovanie voličov. A to aj napriek klesajúcemu počtu nábožensky založených voličov v dôsledku sekularizácie. Práve polarizácia politických strán pri jednotlivých relevantných hodnotových otázkach totiž môže výrazne zvýšiť silu asociácie medzi religiozitou a voľbou strany. Naopak konvergencia strán v jednotlivých témach môže túto asociáciu oslabiť (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 129).

Viacere výskumy dokazujú, že náboženstvo všeobecne vplyva na volebné rozhodovanie, jeho vplyv má však v jednotlivých krajinách rôzny stupeň intenzity (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 130). Niekde má vplyv náboženstva na rozhodovanie voličov väčšiu relevanciu ako faktor spoločenskej triedy (Dalton, R. J. 1996: 185), ktorý je tiež považovaný za ďalšiu konfliktnú líniu, ktorá na volebné správanie vplyva dodnes. Takýmito krajinami sú napríklad Holandsko, Spojené štáty americké, Západné Nemecko či Francúzsko (Evans, G. – De Graaf, N.D. 2013). Vplyv náboženstva na volebné správanie však môžeme pozorovať aj v novších demokraciách, napríklad v Poľsku, Španielsku či Východnom Nemecku (Orriols, L. 2013; Letki, N. 2013; Elff, M. 2013). Na základe týchto zistení by sme mohli predpokladať, že vplyv náboženstva na volebné správanie voličov bude pozorovateľný aj na Slovensku. Podrobnejšie sa tomu však budeme venovať nižšie.

Podobne ako v prípade náboženstva, aj vplyv sociálnej triedy na volebné správanie sa opäť dostáva do centra pozornosti, obzvlášť z tzv. cross-národnej perspektívy (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 126). Čo si však pod pojmom spoločenská trieda predstaviť? Charakteristika triednej pozície zahŕňa viacero klasifikácií. Hovoriť môžeme jednak o zamestnaneckom statuse, výške príjmu, či úrovni dosiahnutého vzdelania.

Vplyv spoločenskej triedy na volebné správanie sa v minulosti najvýraznejšie prejavoval napríklad v škandinávskych krajinách a vo Veľkej Británii. V dôsledku štrukturálnych zmien v týchto a ďalších krajinách sa však postupom času triedne hlasovanie začalo vytrácať (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 124 – 125). Viaceré výskumy v 90. rokoch (pozri napr. Franklin, M. N. et al. 1992; Dalton, R. J. 1998; Manza, J. – Brooks, C. 1999) dokonca prišli so závermi, že triedne hlasovanie z moderných priemyselných spoločností celkom zmizlo. Dôvodom bolo, že pracujúca trieda sa stávala čoraz bohatšou, skupina nemanuálnych pracovníkov sa začala „proletarizovať“ a zvýšila sa tiež sociálna mobilita medzi jednotlivými triedami.

Do popredia sa zároveň začali dostávať nové post-industriálne, či post-materiálne konfliktné línie ako gender, rasa, etnicita, verejný verzus súkromný sektor, ktoré postupne triedne založený konflikt úplne vytlačili. Navyše, narastajúca úroveň vzdelania v spoločnosti mala za následok premyslenejšie a uvedomelejšie rozhodovanie o voľbe. Voliči začali nad

svojim volebným rozhodnutím viac premýšľať, začali viac zvažovať komu svoj hlas vo voľbách odovzdajú. To malo za následok pokles identifikácie so sociálnou triedou (Evans, G. – Northmore-Ball, K. 2018: 125). Napriek predpokladu o ustupujúcom vplyve sociálnej triedy na volebné správanie neskoršie výskumy (pozri napr. Oesch, D. 2008; Langsaether, P. E. 2018; Knutsen, O. 2018) potvrdili jeho opätovný nárast. Sociálna štruktúra však už bola značne odlišná a taktiež sa oslabila stranícka lojalita jednotlivých sociálnych tried, kedy tieto začali viac reagovať na postoj politických strán k jednotlivým spoločenským, či ekonomickým témam, než na ich ideologickú pozíciu.

So sociálnou triedou nesporne súvisí aj vzdelanie. To býva totiž označované ako dôležitý indikátor spoločenskej triedy, či statusu. Tento starší prístup pritom predpokladal, že volebné správanie ľudí s nižším a vyšším vzdelaním bude kopírovať volebné správanie tried. Voliči s nižším vzdelaním mali voliť ľavicové, sociálno-demokratické či komunistické, strany, kým ľudia s vyšším vzdelaním mali voliť strany liberálne, či konzervatívne. Neskôr sa tieto predpoklady čiastočne naplnili, pribudli však aj nové zistenia.

Ukázalo sa, že vzdelanejší ľudia viac inklinujú k post-materiálnym alebo libertariánskym hodnotám, kým ľudia s nižším vzdelaním skôr k tradičným materiálnym a taktiež autoritatívnym hodnotám. To znamená, že lepšie vzdelaní ľudia budú pravdepodobne podporovať post-materiálnu ľavicu, teda napríklad zelené strany. Naopak, ľudia s nižším vzdelaním inklinujú k voľbe konzervatívnych a krajne pravicových strán, ktoré presadzujú tradičné materialistické témy ako ekonomický rast či vojenská bezpečnosť (Knutsen, O. 2018: 148 – 150).

Faktorov, ktoré ovplyvňujú volebné správanie je mnoho a zároveň je každému z nich prisudzovaná rozličná miera vplyvu. Žiadna z teórií však neplatí univerzálne. V snahe porozumieť zložitej mozaike vzťahov medzi jednotlivými determinantmi a rozhodovaním voličov je potrebné v prvom rade vnímať kontext, spoločenský, historický či geografický, v ktorom je volebné správanie formované. A keďže geografickým rámcom nášho záujmu je Slovenská republika, v nasledujúcej kapitole sa budeme venovať práve volebnému správaniu slovenských voličov.

4. Volebné správanie na Slovensku

Volebné správanie, jeho teória, vývoj a trendy sú aj v podmienkach Slovenskej republiky tradičnými témami interdisciplinárneho spoločensko-vedného bádania. Doterajší výskum volebného správania na Slovensku je, pokiaľ ide o explanačný rámec, postavený predovšetkým na teórii konfliktných línií, ktorá bola predstavená vyššie.

Identifikácia konfliktných línií, či inak povedané štiepení, sa v slovenskom priestore spája najmä s existenciou politických strán, ktoré sa svojím programom hlásia k hodnotám vyjadrujúcim niektoré z teoreticky zadefinovaných štiepení (pozri napr. Houšek, V. – Kopeček, L. 2008; Madleňák, T. 2012). Otázne však je, či takéto štiepenia skutočne definujú a vyjadrujú existenciu konfliktných línií. Podľa Bartoliniho a Maira (1990: 215 – 216) má mať štiepenie tri zložky, a sice empirickú, normatívnu a organizačno-behaviorálnu. Prvá zložka odkazuje na triedne, etnické, náboženské, atď. rozdiely v spoločenskej štruktúre. Druhá zložka, teda normatívna zložka, vyjadruje súbor názorov a hodnôt, ktoré sa podieľajú na vytváraní kolektívnej identity, ktorá vzniká na základe empirickej zložky a reflektuje sebauvedomenie sociálnych skupín. Tie sú prepojené s identifikáciou jednotlivcov so svojou skupinou a pocitmi spolupatričnosti. Tieto dve zložky štiepenia spolu vytvárajú zložku tretiu, ktorá predstavuje súbor individuálnych interakcií, inštitúcií a organizácií, akými sú politické strany. V prípade, že jedna z uvedených zložiek chýba, o štiepení ako takom nemôžeme uvažovať.

V prípade konfliktných línií na Slovensku by tieto teda vychádzali len z tretej zložky, preto v takomto prípade môžeme hovoriť o existencii konfliktných línií len veľmi opatrne. Na tento problém upozorňujú aj ďalší autori. Pri analýze societálnych štiepení v nových demokraciách je podľa nich dôležité si uvedomiť, že mnohé politické strany majú, v porovnaní so západoeurópskym prostredím, skôr inštitucionálny než spoločenský pôvod a ich formovanie je založené na politizácii postojových odlišností a nie na politizácii sociálnej stratifikácie. Societálne štiepenia sa politickými témami stávajú práve na základe strategického rozhodnutia politických elít, ktoré takto inštrumentálne mobilizujú ľudí na základe ich identifikácie s konkrétnym štiepením (Lane, J. – Ersson, S. 1987: 74; Houšek, V. – Kopeček, L. 2008: 47 – 54).

Problém skúmania konfliktných línií v post-komunistickom priestore spočíva aj v už spomínanom historickom vývoji, kedy obdobie socialistického režimu zapríčinilo významné spoločenské a politické zmeny, ako úplné zničenie historických konfliktných línií a pluralitných straníckych systémov. Taktiež charakter elektorátov je v porovnaní so západoeurópskymi voličmi, značne odlišný. Spomenúť môžeme napríklad vysokú mieru

volatility, negatívnu identifikáciu voličov so stranami, či odlišné chápanie pojmov „pravica“ a „ľavica“ (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2008: 47; Szabó, B. – Tátrai, P. 2016).

Na Slovensku napriek historickému vývoju došlo po roku 1989 k určitému oživeniu „starých“ sociálno-politických konfliktných línií, predovšetkým čo sa týka otázky etnicity či náboženstva. Dôležitejšími však boli novovzniknuté politické konfliktné línie, ktoré sa postupne začali rôzne prepletať s tými pôvodnými. Výsledkom tohto procesu bola „značne zvláštna, aj v pomeroch strednej a východnej Európy unikátna podoba“ (Hloušek, V. – Kopeček, L. 2008: 142), pričom rozhodujúci vplyv zohral vyhrotený a zdĺhavý spor medzi zástancami a odporcami neliberálneho chápania demokracie, ktorý do istej miery v slovenskom priestore existuje dodnes.

Viaceré práce v minulosti konšatovali špecifickosť konfigurácie politických štiepení na Slovensku, pričom za hlavný determinant politickej súťaže bola označená práve etnická heterogenita slovenskej spoločnosti (pozri napr. Rybář, M. 2005; Krivý, V. 2005; Gyarfášová, O. 2011; Učeň, P. 2011; Baboš, P. – Malová, D. 2015). Tá sa prejavila, či prejavuje v konflikte medzi Slovákami a maďarskou národnostnou menšinou a medzi Slovákami a ostatnými etnickými skupinami, predovšetkým medzi Slovákami a rómskym etnikom.

Vplyv etnickej štruktúry pritom môžeme pozorovať predovšetkým pri troch stranách, a síce pri strane Smer-SD, Most-Híd a SMK. V prípade posledných dvoch uvedených strán je, vzhľadom na to, že tieto strany reprezentujú záujmy maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku, tento vzťah pochopiteľný a, dovoľme si tvrdiť, že aj očakávaný. V okresoch s väčším podielom občanov maďarskej národnosti majú tieto strany vyššiu volebnú podporu. Opačne sa vplyv etnickej štruktúry prejavuje pri strane Smer-SD, kedy s väčším podielom maďarského obyvateľstva podpora strany klesá. Čo sa týka ostatných politických strán, etnické zloženie obyvateľstva nemá, alebo má len veľmi malý vplyv na ich volebnú podporu. Priamy vplyv etnicity je zanedbateľný dokonca aj v prípade Slovenskej národnej strany (SNS) (Baboš, P. – Malová, D. 2015). Toto zistenie je zaujímavé práve vzhľadom na výraznú protimaďarskú programatiku SNS a rétoriku niekdajšieho predsedu Jána Slotu, ale aj Andreja Danku ešte pred vstupom do vládnej koalície so stranou Smer-SD a Most-Híd v roku 2016.

Okrem etnicity však môžeme v prípade Slovenska uvažovať aj o ďalších konfliktných líniách. S. Whitefield (2002: 189) napríklad pripája konfliktné línie založené na religiozite, sociálnej triede (odborní pracovníci verzus ostatní pracovníci), veku a sektore (súkromný verzus verejný sektor). V rámci sociálno-ekonomickej konfliktnej línie môžeme uvažovať predovšetkým o socio-ekonomicko postavení či vzdelaní (Madleňák, T. 2012; Baboš, P. – Malová, D. 2015).

Vplyv náboženstva na podporu politických strán na Slovensku zaznamenali aj ďalšie výskumy (pozri napr. Krivý, V. 2005; Gyarfášová, O. – Krivý, V. 2007; Madleňák, T. 2012). V súčasnosti sa však zdá, že vplyv religiozity na voľbu strany ustupuje do úzadia. Podľa P. Baboša a D. Málovej (2015) religiózna štruktúra okresov je takmer úplne bez vplyvu pri všetkých politických stranách, ktoré skúmali. Platí to dokonca aj pri Kresťansko-demokratickom hnutí (KDH). Na tomto mieste však treba zdôrazniť, že títo autori skúmali volebné správanie na úrovni okresov, nie na individuálnej úrovni. Preto sa ich zistenie nedá jednoducho vzťahovať na jednotlivých voličov. Ďalšie vysvetlenie môže spočívať aj v samotných štatistických údajoch.

Napriek tomu, že sa väčšina obyvateľov Slovenska (62 % podľa údajov Štatistického úradu SR zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011) hlási ku kresťanskému katolíckemu vierovyznaniu, dané vierovyznanie buď vôbec nepraktizuje, alebo ho praktizuje len málo. To by vysvetľovalo nízku podporu KDH aj v (štatisticky silnom) katolíckom prostredí, ale aj celkový pokles jeho volebnej podpory. Alternatívnym vysvetlením by mohol byť aj scenár, že napriek vlastnému zaradeniu a profilácii KDH ako politického zástupcu kresťanov-katolíkov, voliči takto KDH nevnímajú (Baboš, P. – Málová, D. 2015).

Okrem už spomínaných konfliktných línií môžeme podľa T. Madleňáka (2012: 36 – 38) v slovenskom priestore pojednávať aj o urbánno-rurálnej konfliktnej línii. Viacero autorov v minulosti poukázalo na rozdielne volebné správanie mestského a vidieckeho obyvateľstva (Krivý, V. 2005: 87 – 107; Gyarfášová, O. – Krivý, V. 2007; Madleňák, T. 2012: 61 – 73). Liberálno-demokratické strany pritom majú silnú podporu v mestskom a obzvlášť v metropolitnom prostredí. Ľavicovo-autoritárske naopak nachádzajú podporu najmä vo vidieckych, presnejšie nie metropolitných oblastiach (Madleňák, T. 2012: 187; Baboš, P. – Málová, D. 2015). Ako sa zdá, volebné správanie na Slovensku ovplyvňujú viaceré faktory. Doterajší výskum ukázal, že najsilnejším prediktorom volebnej podpory je etnická štruktúra. To však platí len pri niektorých stranách. Význam má aj veľkosť okresného sídla, respektíve veľkosť okresného mesta, a z časti aj sociálno-ekonomická štruktúra. Vplyv religiozity na úrovni okresov potvrdený nebol, to však neznamená, že táto nemá v prípade volebného správania význam. Ten by však bolo potrebné overiť na individuálnej úrovni.

4.1 Vznik a vývoj strany Smer-SD¹

Volebná podpora a politický význam strany Smer-SD pútajú pozornosť prakticky od jej vzniku v roku 1999. Profilácia a apely na voličov však neboli počas dvoch dekád jej existencie jednotvárne a ani jednoznačné. Strana sa pôvodne zámerne a veľmi otvorene vyhýbala akejkolvek ideovej profilácii. Tento postoj bol zdôvodnený problémami, ktorým vtedajšia spoločnosť na Slovensku čelila, a ktoré, podľa nej, taktiež neboli ideologicky zafarbené (Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Strana sa preto prezentovala ako pragmatická „tretia cesta“².

Pred voľbami 2002 sa strana Smer-SD, v duchu centristického populizmu, profilovala ako alternatíva k dovtedajšiemu politickému establišmentu, voči ktorému zaujala striktné negatívny postoj (Učeň, P. 2011; Gyarfášová, O. 2011: 89 – 90; Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Tento krok však vzhľadom na volebné výsledky nebol veľmi úspešný. So ziskom 13,46 % hlasov, ktoré strane Smer-SD zabezpečili 25 mandátov v Národnej rade Slovenskej republiky, sa síce stal treťou najsilnejšou stranou, zaujal však miesto v opozícii.

Dalo by sa povedať, že práve tento „neúspech“ bol spúšťačom jeho transformácie, kedy sa začal profilovať do role sociálno-demokratickej strany. Strana sa zlúčila, respektíve pohltila menšie ľavicové subjekty ako SDL, SDA či SDSS, čím sa takpovediac priestor na ľavej strane politického spektra „vyčistil“. Zlúčením s SDL strana Smer-SD navyše získala aj organizačné štruktúry, členstvo a dokonca aj majetok (Vražda, D. 2004-12-6). V roku 2004 do názvu strany pribudla prípona „-SD“ („sociálna demokracia“), ktorá mala tento ideologický posun odrážať (Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Nepôsobilo to však veľmi presvedčivo (Orovgáni, A. 2006: 95 – 109). Strana sa síce programovo hlásila ku koncepcii sociálneho štátu, ostatné dimenzie, ako

¹ Strana Smer-SD počas obdobia svojej existencie vystupovala pod viacerými názvami. Pôvodne sa strana označovala len ako *Smer*. Neskôr, v roku 2001 pribudlo k tomuto názvu označenie „tretia cesta“, celý názov strany teda znel *Smer – tretia cesta*. To však strana po voľbách 2002 opäť zmenil a namiesto označenia „tretia cesta“ pridala príponu „-SD“ („sociálna demokracia). Názov strany teda znel Smer-SD (Smer-sociálna demokracia), pričom tento sa používa dodnes (Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Práve názov Smer-SD bude v tejto práci, bez ohľadu na časové obdobie, používaný na označenie tejto strany.

² Slovné spojenie „tretia cesta“ bolo pôvode aj súčasťou názvu strany, kedy sa strana označovala ako *Smer* (tretia cesta). Toto označenie vychádzalo z programového dokumentu „Tretia cesta“, ktorý strana prijala na svojom sneme v decembri 2001, a ktorým chcela deklarovať svoju blízkosť k stranám ako sú britská Labouristická strana, SPD v Nemecku či Demokratická strana v USA (Marušiak, J. 2006). Napriek tomu, že Smer-SD chcel pridaním tohto označenia do názvu strany poukázať na svoju, viac ľavicovú, orientáciu v rámci politického spektra, tento krok nemal na jeho výsledky vo voľbách 2002 zásadnejší vplyv. Dôvod môžeme hľadať jednak v tom, že koncept tretej cesty, formulovaný britským sociológom A. Giddensom, nebol slovenským voličom takmer vôbec známy, ale tiež v tom, že označenie „tretia cesta“ evokovalo skôr to, že strana stojí mimo dva stranícke bloky v rámci polarizovaného systému strán (Spáč, P. – Havlík, V. 2014).

ekológia, kultúra, ľudské práva, nadnárodnosť či dimenzia rovnosti a slobody, však boli akcentované a napĺňané prinajmenšom čiastočne, ak vôbec (Marušiak, J. 2006).

Dôvodov pre transformáciu strany smerom k sociálnej demokracii môže byť viacero. Spáč a Havlík (2014) za týmto posunom vidia predovšetkým politickú minulosť zakladateľa a predsedu strany Smer-SD Róberta Fica. Ten bol v 90. rokoch minulého storočia významnou postavou ľavicovej strany SDL, vďaka čomu disponoval významnou podporou medzi ľavicovo-orientovanými voličmi. Priaznivý bol tiež celkový vtedajší politický vývoj a rozloženie politických síl na Slovensku. Vláda na čele s Mikulášom Dzurindom, ktorá vznikla po voľbách v roku 1998, bola z hľadiska ideológie veľmi heterogénna. To však nemožno povedať o druhej Dzurindovej vláde v rokoch 2002 - 2006. Tú tvorila koalícia štyroch stredopravých strán, ktorá sa navyše zasadila o prijatie viacerých liberálno-ekonomických reforiem.

Vďaka tomu, že ľavicoví voliči nemali svoje zastúpenie vo vláde a v podstate ani v opozícii vznikol na ľavej strane politického spektra akýsi voľný priestor. Ten pragmaticky využila strana Smer-SD, ktorá už, vďaka osobe Róberta Fica, mala s týmito voličmi istú spojitosť a bola zároveň aj schopná, vzhľadom na neexistenciu žiadnej inej ľavicovej alternatívy, týchto voličov oslovit' a zmobilizovať (Spáč, P. – Havlík, V. 2014).

Okrem sociálno-demokratickej stratégie začala strana Smer-SD akcentovať aj národnú agendu, čo jej taktiež zabezpečilo silnú podporu zo strany verejnosti. Tá sa prejavila už vo voľbách do NR SR v roku 2006, kedy Smer-SD zdvojnásobil svoj volebný zisk a na ďalších štrnásť rokov sa stal najsilnejšou politickou stranou na Slovensku. Vo voľbách 2010 strana svoj volebný zisk ešte navýšila na takmer 35 %, ostala však v opozícii, keďže vládu vytvorili stredopravé strany na čele s Ivetou Radičovou. Táto však nevládla po celé 4-ročné funkčné obdobie a v roku 2012 sa uskutočnili predčasné voľby. Atmosféra v spoločnosti, zapríčinená nevyslovením dôvery vláde Ivety Radičovej, sociálno-ekonomickými problémami, ale aj kauzami³, ktoré sa priamo spájali s pôsobením tejto vlády, ktorá voľbám 2012 predchádzala, otvorila priestor pre opozíciu. To využil Smer-SD a so ziskom 44,41 percenta hlasov

³ Najznámejšou kauzou tohto obdobia je kauza Gorila, ktorá sa do povedomia verejnosti dostala v decembri 2011 zverejnením dokumentu s názvom Gorila, ktorý pripomínal spis Slovenskej informačnej služby (SIS). Spis popisuje výsledky sledovania šéfa investičnej skupiny Penta Jaroslava Haščáka, ku ktorému malo dôjsť ešte v rokoch 2005 a 2006. Kauza Gorila sa teda priamo nespája s vládou Ivety Radičovej, ale zachytáva rozhovory viacerých politikov s Jaroslavom Haščákom o privatizácii a korupcii za druhej vlády Mikuláša Dzurindu z SDKÚ. Rozhovory obsahujú aj informácie o údajnom financovaní strán SDKÚ-DS, Smer-SD, KDH či SMK. Kauza vyvolala veľký rozruch a pohoršenie verejnosti, čo vyústilo v sériu protestov po celom Slovensku (Kováč, P. 2018-12-4). Kauza Gorila sa stala jednou z najväčších korupčných káuz, jej vyšetrovanie stále prebieha a na povrch sa dostávajú stále nové dôkazy.

zaznamenal vrchol svojej volebnej podpory. Zároveň získal absolútnu väčšinu mandátov v Národnej rade SR a nasledujúce volebné obdobie vládol sám.

Víťazne sa pre Smer-SD skončili aj parlamentné voľby v roku 2016, jeho volebný zisk sa však prepadol o vyše 16 percentuálnych bodov. Ešte výraznejší prepád volebnej podpory však nastal v posledných voľbách do NR SR, ktorá sa konali vo februári 2020. Strana Smer-SD v nich získala len 18,29 % hlasov, čo predstavuje druhý najhorší volebný výsledok počas celého obdobia jej existencie. Po štrnástich rokoch prvenstva zároveň v celkovom poradí skončila druhá s výrazným, takmer sedem percentným, odstupom od víťazného hnutia OĽaNO. Jednotlivé volebné zisky Smeru-SD v parlamentných voľbách zachytáva Tabuľka 2.

Tabuľka 2: Volebné zisky strany Smer-SD vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky

Voľby do NR SR	Získané hlasy v %	Získané mandáty v NR SR
2002	13,46 %	25
2006	29,14 %	50
2010	34,79 %	62
2012	44,41 %	83
2016	28,28 %	49
2020	18,29 %	38

Zdroj: Štatistický úrad SR; vlastné spracovanie

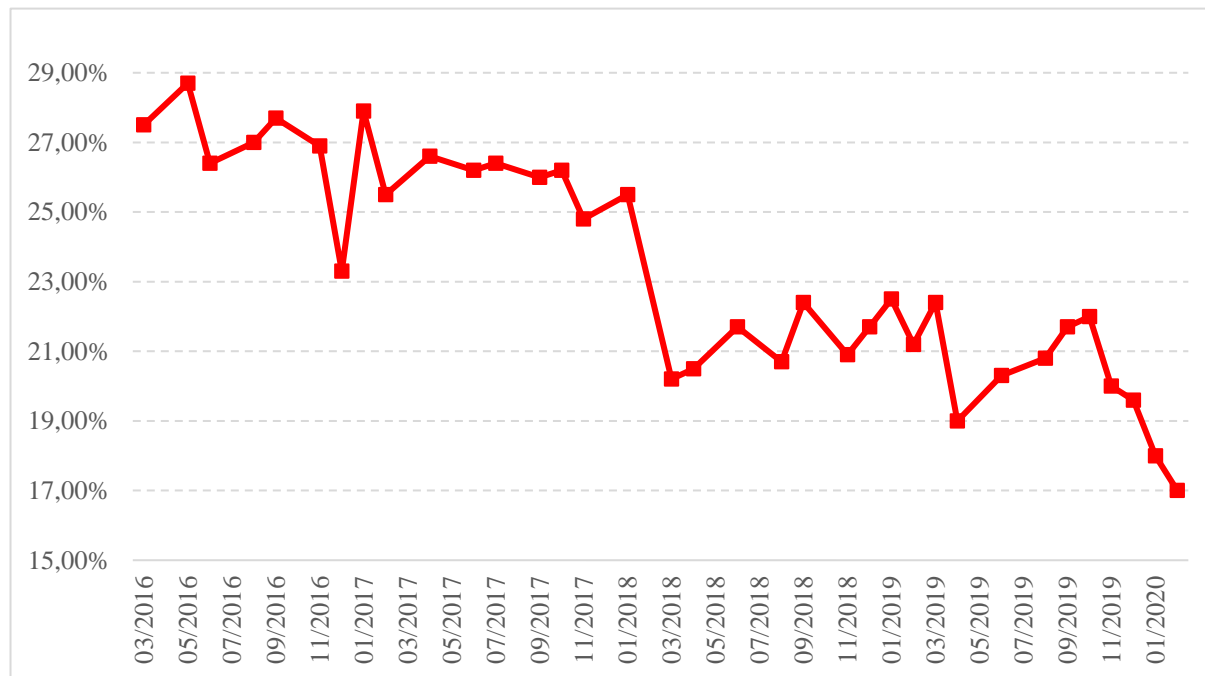
Za výsledkom Smeru-SD v tohtoročných voľbách môžeme vidieť viaceré faktory. Jedným zo zlomových bodov bola nepochybne vražda investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej vo februári 2018. Podľa prieskumu preferencií agentúry Focus bola podpora strany Smer-SD v januári 2018 na úrovni 25,5 %. V marci toho istého roku, teda pár dní po spomínanej udalosti však klesla na 20,2 % (Focus, Tlačové správy, marec 2018). Odhalené boli tiež prepojenia organizovaného zločinu na vládu a jej predstaviteľov, políciu, prokuratúru, ale aj súdnictvo (Kuciak, J. 2018-2-28; Aktuality.sk, 2018-6-6).

Počas tretej vlády strany Smer-SD vyšli na povrch aj viaceré korupčné kauzy, ktoré sa mohli pod jeho volebný prepád podpísať. Spomenúť môžeme napríklad kauzu Bašternák. Tá odhalila miliónové daňové podvody podnikateľa Ladislava Bašternáka a jeho prepojenie na vtedajšieho ministra vnútra a predstaviteľa Smeru-SD Róberta Kaliňáka, predsedu vlády a strany Smer-SD Róberta Fica a ďalších (Hospodárske noviny, 2018-11-7). Objavili sa tiež

nové dôkazy v kauze Gorila, ktoré odhalili pochybné financovanie strany Smer-SD finančnou skupinou Penta (Filo, J. 2019-10-16). Vývoj volebnej podpory ukazuje Graf 1.

Graf 1: Vývoj volebných preferencií strany Smer-SD počas volebného obdobia 2016-2020

Zdroj: Focus, Tlačové správy; vlastné spracovanie

Klesajúci trend volebných preferencií, ktorý by sa mohol reálne prejaviť na jej výsledku v parlamentných voľbách si zrejme uvedomovala aj samotná strana Smer-SD. Aj to mohlo byť dôvodom prijímania rôznych opatrení, takpovediac na poslednú chvíľu, ktorými by strana zapôsobila na voličov. Príkladom môže byť prijatie návrhu novely zákona o sociálnom poistení, ktorý okrem iného hovoril o zavedení 13. dôchodkov. Ten vláda, respektíve dve z troch vládnych strán, strany Smer-SD a SNS, predložili na schválenie krátko pred voľbami, kedy ešte prebiehala predvolebná kampaň. Tento krok možno považovať za typický príklad teórie politických rozpočtových cyklov (*political budget cycles theory*), o ktorej sme hovorili vyššie.

Odhliadnuc od samotného načasovania predloženia zákona parlamentu, bol tento navyše prijatý v skrátanom legislatívnom konaní, ktorého využitie rokovací poriadok parlamentu umožňuje len za mimoriadnych okolností, ako je ohrozenie základných ľudských práv a slobôd, bezpečnosti či vtedy, keď štátu hrozia značné hospodárske škody (§ 89, Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z.z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov). Ani jedna z týchto okolností však zjavne

nebola naplnená a preto v tejto veci podala prezidentka SR podnet na Ústavný súd (Kern, M. 11-3-2020).

4.2 Voliči strany Smer-SD

Ako sme uviedli vyššie, po voľbách 2002, kedy strana nedosiahla očakávaný výsledok, výrazne zmenila svoj politický apel. To prinieslo aj zmenu v zložení samotného elektorátu. Podpora strany pritom môže byť skúmaná na dvoch úrovniach – na agregovanej úrovni a na úrovni individuálnej. Pozrime sa najskôr na agregovanú úroveň.

Doterajšie výskumy ukazujú, že na voľbu strany Smer-SD významne vplyva najmä etnická štruktúra okresov. So stúpajúcim podielom obyvateľov maďarskej národnosti podpora strany Smer-SD, ale aj jej predsedu Róberta Fica, klesá. Pri zvýšení podielu maďarských občanov v okrese o jeden percentuálny bod je to až o -0,66 percentuálneho bodu (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Podobný vzťah však platí aj pri ostatných nemaďarských stranách. Naopak, čím je v jednotlivých okresoch vyšší podiel obyvateľov slovenskej národnosti, podpora strany Smer-SD je vyššia a pozitívne tiež koreluje s podielom obyvateľov rusínskej národnosti. To však môže byť podmienené geograficky, keďže regióny na severovýchode Slovenska od volieb 2006 predstavujú jadrá volebnej podpory strany Smer-SD. Voličov v týchto oblastiach pritom strana Smer-SD prebral od KSS (Madleňák, T. 2012: 73).

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti tejto práce, religiózna štruktúra okresov na podporu strany Smer-SD nemá takmer žiadny vplyv (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Istý efekt je však prisudzovaný sociálno-ekonomickým faktorom. Týka sa to najmä miery nezamestnanosti v jednotlivých okresoch. V celkoch s vyššou nezamestnanosťou je strana Smer-SD úspešnejšia. Napríklad vo voľbách 2012 sa jej podpora s nárastom miery nezamestnanosti o jeden percentuálny bod zvýšila o 0,48 percentuálneho bodu (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Podobný vzťah platí aj pri výške priemernej mzdy – v okresoch, kde je priemerná mzda nižšia je podpora strany Smer-SD vyššia (Madleňák, T. 2012: 69 – 70).

V rámci sociálno-ekonomických faktoroch môžeme uvažovať tiež o štruktúre okresov z hľadiska typu zamestnania v rôznych ekonomických odvetviach. Tu bola zistená priama závislosť medzi podporou strany Smer-SD a podielom zamestnancov v poľnohospodárskom sektore a rybolove, ale aj v priemysle. Na tomto mieste je však potrebné dodať, že štruktúra zamestnanosti v jednotlivých ekonomických odvetviach závisí aj od charakteru oblasti, teda či sa jedná o mestské alebo rurálne oblasti. Vzhľadom k tomu, že strana Smer-SD má od volieb

2006 významnú podporu práve v rurálnom prostredí je korelácia medzi jej podporou a vyšším podielom zamestnancov v poľnohospodárstve pochopiteľná. Opačný vzťah platí pri vyššom podiele obyvateľov zamestnaných v službách, pričom vysvetlenie môže opäť spočívať v mestskom a vidiekom charaktere prostredia (Madleňák, T. 2012: 66 – 68).

Čo sa týka veľkosti sídla, strana Smer-SD je tradične úspešnejšia v obciach s menším počtom obyvateľov. Tam, kde sa veľkosť okresného mesta pohybuje od 50 do 100 tisíc obyvateľov strana Smer-SD vo voľbách 2012 získala v priemere o 4 percentuálne body menej hlasov než v okresoch s veľkosťou okresného sídla do 20 tisíc obyvateľov. V dvoch najväčších slovenských mestách, v Bratislave a Košiciach, je podpora strany Smer-SD nižšia dokonca o 15 percentuálnych bodov (Baboš, P. – Málová, D. 2015). V tejto súvislosti môžeme pojednávať aj o miere urbanizácie jednotlivých okresov. Platí, že v okresoch s nižšou mierou urbanizácie je strana Smer-SD úspešnejšia (Madleňák, T. 2012: 68 – 69).

Vzdelanostná štruktúra okresov taktiež významne súvisí s volebnou podporou strany Smer-SD. V okresoch s vyšším podielom obyvateľov so základným vzdelaním zaznamenáva táto strana silnejšiu podporu. Naopak, v okresoch, v ktorých žije viac vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov podporu stráca (Madleňák, T. 2012: 65 – 66). Tieto vzťahy však môžu, podobne ako v prípade zamestnaneckej štruktúry, súvisieť s charakterom oblastí, v ktorých voliči žijú.

Vplyv vekovej štruktúry sa na agregovanej úrovni doteraz neukázal. Na individuálnej úrovni sa však vek voličov ukazuje významne. Zároveň pri ňom môžeme pozorovať výrazné zmeny v čase. V roku 2002 najväčší podiel voličov strany Smer-SD tvorili mladí voliči a voliči v strednom veku. Voliči vo vekovej skupine nad 60 rokov pritom tvorili menej ako 6 percent. To sa však v ďalších voľbách celkom zmenilo (Gyarfášová, O. 2011: 91; Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Vo voľbách 2012 tvorili voliči nad 60 rokov tretinu elektorátu strany Smer-SD. V roku 2016 ich podiel ešte vzrástol, a to na takmer 45 %. Druhou najpočetnejšou skupinou v týchto voľbách (viac ako 35 %) boli voliči vo vekovej kategórii 40 – 59 rokov (Focus Exitpoll, 2012 a 2016).

Čo sa týka vzdelania, tu v priebehu času nenastala významná zmena v štruktúre voličov (Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Strana Smer-SD má stále výrazne nižšiu podporu u vysokoškolsky vzdelaných voličov. Naopak najúspešnejšia je pri voličoch so stredoškolským vzdelaním. V parlamentných voľbách 2016 tvorili najväčšiu časť elektorátu strany Smer-SD ľudia so stredoškolským vzdelaním s maturitou (takmer 43 %). Za nimi nasledovali stredoškolsky vzdelaní bez maturity (30 %). Podobne tomu bolo aj vo voľbách 2012 (Focus Exitpoll, 2012 a 2016).

Veková štruktúra voličov sa odrazila aj na štruktúre z hľadiska sociálno-ekonomického postavenia elektorátu. V roku 2012 tvorili najväčšiu skupinu voličov strany Smer-SD (vyše 26 %) dôchodcovia. Druhou najpočetnejšou skupinou (takmer 19 %) boli manuálne pracujúci voliči, konkrétne robotníci a remeselníci. Naopak najmenej zastúpenou skupinou (4 %) boli študenti. Podobné zloženie voličstva môžeme pozorovať aj vo voľbách 2016. Výrazne však vzrástol podiel dôchodcov, ktorí v týchto voľbách tvorili až 38 %. Mierne stúpol aj podiel manuálne pracujúcich voličov, a to na 24 %. Naopak, už aj tak nízky podiel študentov sa ešte viac prepadol. Študenti v roku 2016 tvorili len 2 % voličov strany Smer-SD. V porovnaní s voľbami 2012 klesol v roku 2016 aj podiel živnostníkov z takmer 8 % na približne 6 % (Focus Exitpoll, 2012 a 2016). So sociálno-ekonomickým postavením nesporne súvisí aj príjem. Z tohto hľadiska tvoria väčšinu voličov strany Smer-SD ľudia s nižšou alebo strednou výškou príjmu (Spáč, P. – Havlík, V. 2014).

Podobne ako na agregovanej úrovni, aj na úrovni individuálnej je štruktúra elektorátu strany Smer-SD podmienená etnickou, či národnostnou príslušnosťou. V parlamentných voľbách 2012 a 2016 bolo vyše 97 % voličov strany Smer-SD slovenskej národnosti. Voliči maďarskej národnosti tvorili len približne 1 %. Iné národnosti tvorili v roku 2012 takmer 2 % a v roku 2016 1 % voličstva strany Smer-SD. Ako však už bolo uvedené, podobné výsledky z hľadiska národnostnej štruktúry sú pozorovateľné aj pri ďalších stranách⁴, ktoré sa neprofilujú ako strany etnické, reprezentujúce národnostné menšiny (Focus Exitpoll, 2012 a 2016).

Čo sa týka pravo-ľavej orientácie voličov strany Smer-SD, v období, kedy sa strana ideologicky nevyhraňovala a sama sa označovala za alternatívnu „tretiu cestu“ tvorili väčšinu jej voličov stredoví voliči. Ľavicovo orientovaní voliči však nad pravicovými výraznejšie prevažovali. Tvorili zhruba tretinu elektorátu, čo mohlo byť spôsobené práve pôsobením predsedu strany Smer-SD Róberta Fica v ľavicovej SDL. Po voľbách 2002, kedy sa strana Smer-SD začala otvorene transformovať na sociálno-demokratickú stranu, začali stredoví voliči postupne odchádzať a ľavicoví naopak pribúdať. Pravo-ľavé zaradenie voličov sa zároveň ukazuje ako premenná s najsilnejším vplyvom na voľbu strany Smer-SD. V roku 2010 mali ľavicoví voliči podstatne vyššiu pravdepodobnosť, že budú voliť stranu Smer-SD ako voliči pravicoví. V nasledujúcich voľbách 2012 sa však tento efekt mierne oslabil, čo mohlo byť

⁴ Napr. v prípade strany SDKÚ-DS tvorili v roku 2016 voliči slovenskej národnosti až 99 % jej elektorátu. Maďarská národnosť bola zastúpená približne 1 percentom. Podobne tomu bolo v roku 2016 aj pri stranách KDH, ĽSNS, OĽaNO-Nova, SaS, Siet', Sme Rodina a SNS (Focus Exitpoll, 2012 a 2016). Pri poslednej uvedenej strane je takéto zloženie voličov, vzhľadom na jej programatiku a rétoriku, pochopiteľné a očakávateľné.

spôsobené práve masívnou volebnou podporou strany Smer-SD, kedy stranu podporovali aj stredoví a dokonca aj pravicoví voliči (Spáč, P. – Havlík, V. 2014).

Prehľad zloženia elektorátu strany Smer-SD ponúka Tabuľka 3.

Tabuľka 3: Zloženie elektorátu strany Smer-SD*

		2012	2016
Pohlavie	Žena	53,1	54,3
	Muž	46,9	45,7
Vek	18 – 21 rokov	-	1,5
	22 – 39 rokov	-	18,1
	40 – 59 rokov	39,1	35,5
	60 a viac rokov	30,2	44,9
Vzdelanie	Základné	-	7,6
	Stredoškolské bez maturity	-	30,0
	Stredoškolské s maturitou	42,2	42,6
	Vysokoškolské	19,3	19,8
Socio-ekonomický status	Manuálny pracovník	24,8	24,1
	Administratívny pracovník	7,5	7,5
	Odborný pracovník	17,5	15,8
	Podnikateľ/živnostník	7,7	5,8
	Študent	3,9	1,9
	Nezamestnaný/á	6,4	2,3
	Dôchodca	26,3	37,6
	Iná	6,0	5,0
Národnosť	Slovenská	97,4	97,7
	Maďarská	0,9	1,1
	iná	1,7	1,1

Zdroj: Focus, Exitpoll (2012, 2016); vlastné spracovanie

* v Tabuľke 3 sú uvedené dáta z výsledkov exitpollových prieskumov agentúry Focus, ktorý agentúra realizovala počas volieb do Národnej rady SR v rokoch 2012 a 2016. Dôvodom pre chýbajúce údaje pri niektorých kategóriách premenných je to, že v roku 2012 neboli v niektorých kategóriách kompatibilne definované skupiny voličov. Z tohto dôvodu tiež neboli do tabuľky zahrnuté údaje zo starších prieskumov. Kompatibilita pri definovaní skupín voličov je totiž minimálna.

Z doterajších zistení môžeme konštatovať, že strana Smer-SD je úspešnejšia v rurálnych oblastiach, ktoré sa vyznačujú vyššou mierou nezamestnanosti a nižšími príjmami. Výrazne vyššiu podporu má tiež v obciach s malým počtom obyvateľov. Stranu Smer-SD volia prevažne starší ľudia, predovšetkým dôchodcovia, ale tiež manuálne pracujúci voliči so stredoškolským vzdelaním, s nižším alebo stredným príjmom, ktorí sa na pravo-ľavej škále označujú ako ľavičiari. Naopak, najmenšiu podporu má Smer-SD medzi mladými voličmi, voličmi s vysokoškolským vzdelaním a medzi študentami.

Vzhľadom na volebný zisk strany Smer-SD vo februárových voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky 2020, kedy strana obdržala 18,29 % hlasov, čo je v porovnaní s rokom 2016 pokles o takmer 10 percentuálnych bodov, je namieste uvažovať o dopade tohto výsledku na samotnú štruktúru jej elektorátu. Z tohto dôvodu je potrebné venovať sa volebnej podpore a voličom strany Smeru-SD v roku 2020 podrobnejšie.

4.4 Doterajší stav výskumu a stanovenie výskumných otázok

Volebnú podporu jednotlivých politických strán alebo kandidátov je možné skúmať na agregovanej alebo individuálnej úrovni. Doterajšie výskumy volebného správania na Slovensku skúmali volebnú podporu oboma spôsobmi.

Na agregovanej úrovni, konkrétne na úrovni okresov boli na analýzu volebnej podpory využité korelačné koeficienty (Madleňák, T. 2012) a multivariačná lineárna regresia (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Z hľadiska strany Smer-SD bolo zistené, že jej volebnú podporu najviac ovplyvňuje, respektíve, že s jej volebnou podporou najviac súvisí etnická, vzdelanostná a socio-ekonomická (nezamestnanosť, výška priemernej mzdy, podiel obyvateľov pracujúcich v jednotlivých sektoroch hospodárstva) štruktúra okresov.

Strana Smer-SD je úspešnejšia v rurálnejších a menej rozvinutých oblastiach. Najväčšiu podporu získava v okresoch s vyšším podielom Slovákov, vyššou mierou nezamestnanosti, nižšou priemernou mzdou, vyšším podielom obyvateľov pracujúcich v poľnohospodárskej či priemyselnej oblasti a s vyšším podielom obyvateľov so základným vzdelaním.

Čo sa týka individuálnej úrovne, väčšina doterajších výskumov operovala len s deskriptívnou charakteristikou voličov strany Smer-SD. Takýto postup síce dokáže popísať to, aké skupiny voličov sú z hľadiska podielu v elektoráte najviac zastúpené, nedokáže však určiť, či medzi jednotlivými premennými, ako napríklad vek, vzdelanie, alebo socio-ekonomický status, a voľbou strany skutočne existuje nejaký vzťah, teda či jednotlivé

premenné skutočne na voľbu strany Smer-SD vplývajú. Na základe týchto výskumov tak môžeme len konštatovať, že stranu Smer-SD volia častejšie starší ľudia, dôchodcovia, voliči so stredoškolským vzdelaním, ktorí žijú v malých obciach či menších mestách (Gyarfášová, O. 2011; Bútorová, Z. – Gyarfášová, O. – Slosiarik, M. 2012).

Výnimkou z tohto postupu je výskum P. Spáča a V. Havlíka (2014), ktorí pomocou logistickej regresnej analýzy zistili, že pre podporu strany Smer-SD je určujúca pravo-lavá orientácia voličov. Autori síce taktiež konštatujú významné starnutie elektorátu strany Smer-SD, vek však pre podporu tejto strany nie je tou premennou, ktorá jej voľbu ovplyvňuje. Pre podporu strany Smer-SD je určujúca práve pravo-lavá orientácia voličov.

Všetky z vyššie uvedených výskumov, či už na agregovanej úrovni alebo na úrovni individuálnej, sa venovali voličskej podpore strany Smer-SD do roku 2012. To znamená, že analýza aktuálneho zloženia elektorátu strany Smer-SD chýba. Preto je dôležité venovať sa podpore tejto strany aj v súčasnosti. Priniesť aktuálne výsledky o voličskej štruktúre strany Smer-SD je cieľom práve tejto práce. Poznať, akí voliči stranu Smer-SD v súčasnosti podporujú a ktoré premenné majú z hľadiska jej podpory najvýznamnejší vplyv, je dôležité nielen vzhľadom k súčasnému vývoju a podobe voličskej podpory tejto strany, ale aj z hľadiska jej ďalšieho vývoja, či z hľadiska poznania volebného správania na Slovensku ako takého. Pre dosiahnutie týchto cieľov sa pokúsime nájsť odpovede na nasledujúce otázky:

- Výskumná otázka č. 1: Akí voliči volia stranu Smer-SD v súčasnosti?
- Výskumná otázka č. 2: Ktoré faktory majú na volebnú podporu strany Smer-SD rozhodujúci vplyv?
- Výskumná otázka č. 3: Čím sa vyznačujú oblasti, v ktorých strana Smer-SD dosahuje najvyššie volebné zisky?

5. Práca s dátami a operacionalizácia

Ako bolo uvedené vyššie, volebnú podporu politických strán, či kandidátov je možné skúmať na dvoch úrovniach, a síce na úrovni agregovanej a na úrovni individuálnej. Táto práca sa bude venovať analýze volebnej podpory strany Smer-SD na oboch úrovniach.

Na agregovanej úrovni, konkrétne na úrovni obcí budú analyzované viaceré dáta. V prvom rade sa bude jednať o volebné výsledky strany Smer-SD vo voľbách do NR SR 2020, ktoré sú dostupné v databáze Štatistického úradu SR. V analýze budú tiež použité dáta zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov (SODB) z roku 2011 dostupné rovnako v databáze Štatistického úradu SR a údaje o počte uchádzačov o zamestnanie za február 2020 z databázy Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Dôvodom výberu úrovne obcí pre analýzu volebnej podpory strany Smer-SD je predovšetkým to, že v porovnaní s okresmi bude do analýzy vstupovať väčšie množstvo prípadov. Obce zároveň predstavujú nižšiu úroveň analýzy, ktorá je bližšie k voličom. V porovnaní s okresmi sú tiež homogénnejšie, čo sa týka zloženia populácie, čo umožňuje lepšie zachytenie vplyvu jednotlivých štrukturálnych faktorov na rozhodovanie voličov.

Dáta na agregovanej úrovni budú analyzované prostredníctvom lineárnej regresie, ktorá umožňuje skúmať vplyv jednotlivých nezávislých premenných na premennú závislú (Field, A. 2009: 198). Lineárna regresie sa javí ako najvhodnejšia z hľadiska povahy závislej premennej, ktorá je intervalová, vyjadrená percentuálnym ziskom hlasov strany Smer-SD v jednotlivých obciach. Prostredníctvom tejto analýzy budeme schopní povedať, ktoré premenné majú na volebnú podporu strany Smer-SD v jednotlivých obciach vplyv, respektíve, čím sa vyznačujú obce, v ktorých táto strana získava najväčšiu podporu a naopak, v akých obciach je jeho podpora najnižšia.

Závislou premennou v tejto analýze teda budú volebné zisky strany Smer-SD v jednotlivých obciach. Čo sa týka nezávislých premenných, sledovaný bude vplyv veku, národnosti, náboženského vyznania, vzdelania, nezamestnanosti a veľkosti obce. Zhrnutie nezávislých premenných spolu s ich operacionalizáciou sa nachádza v Tabuľke 4.

Tabuľka 4: Premenné na agregovanej úrovni analýzy

Efekt	Premenné	Operacionalizácia/kódovanie
Vek	60 a viac rokov	Podiel obyvateľov vo veku 60 a viac rokov
Národnosť	Maďarská	Podiel obyvateľov maďarskej národnosti

	Iná národnosť	Podiel obyvateľov inej ako slovenskej a maďarskej národnosti
Náboženské vyznanie	Rímskokatolícke	Podiel rímskokatolíkov
	Pravoslávne	Podiel pravoslávnych veriacich
Vzdelanie	Vysokoškolské	Podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov
Nezamestnanosť	Nezamestnanosť	Podiel uchádzačov o zamestnanie
Veľkosť obce*	(ref. Do 500 obyvateľov)	
	501 – 1 000 obyv.	1 – 0
	1 001 – 5 000 obyv.	1 – 0
	5 001 – 10 000 obyv.	1 – 0
	10 001 – 20 000 obyv.	1 – 0
	Nad 20 001 obyv.	1 – 0

*dummy premenné

Efekt veku bude sledovaný prostredníctvom premennej vek 60 a viac rokov, ktorá vyjadruje podiel obyvateľov v obci v rámci tejto vekovej kategórie. Táto premenná bola zvolaná na základe doterajších výskumov, ktoré ukázali, že strana Smer-SD má najsilnejšiu podporu práve medzi staršími voličmi prevažne v dôchodkovom veku.

Vplyv národnosti na volebnú podporu strany Smer-SD v obciach bude sledovaný prostredníctvom dvoch premenných. Prvá bude predstavovať podiel obyvateľov maďarskej národnosti a druhá premenná bude predstavovať podiel obyvateľov inej (ako maďarskej a slovenskej) národnosti. Pri zahrnutí týchto premenných do analýzy sme opäť vychádzali z doterajších poznatkov, ktoré ukázali, že v obciach s vyšším podielom obyvateľov maďarskej národnosti má strana Smer-SD nižšiu podporu a v obciach s vyšším podielom obyvateľov inej národnosti je zase jej podpora vyššia.

Čo sa týka náboženstva, sledovaný bude vplyv premenných, ktoré sú vyjadrené ako podiel rímskokatolíkov a podiel pravoslávnych. Pri vzdelaní budeme sledovať vplyv podielu vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva v obciach na volebnú podporu strany Smer-SD.

Efekt nezamestnanosti budeme sledovať prostredníctvom premennej nezamestnanosť, ktorá vznikla ako podiel osôb, ktoré sú evidované v zozname uchádzačov o zamestnanie v jednotlivých obciach. Tieto dáta nám boli poskytnuté Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Je potrebné uviesť, že tento percentuálny podiel nereprezentuje skutočnú mieru nezamestnanosti. Mieru nezamestnanosti Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR eviduje len na úrovni okresov, nie na úrovni obcí. To znamená, že v rámci evidencie uchádzačov

o zamestnanie nie sú zaradené osoby, ktoré jednotlivé úrady práce z evidencie z rôznych dôvodov vyradili. Predpokladáme však, že údaje z evidencie uchádzačov o zamestnanie a následne vyjadrený podiel týchto osôb v rámci populácie obce je adekvátnou náhradou reálnej miery nezamestnanosti v obciach.

Vplyv veľkosti obce bude sledovaný prostredníctvom 6 dummy premenných, ktoré vyjadrujú veľkostné kategórie obcí⁵. Do analýzy bude vstupovať 5 z nich, pričom šiesta bude predstavovať referenčnú kategóriu. V tomto prípade bola ako referenčná kategória zvolená kategória obcí do 500 obyvateľov vzhľadom na doterajšie zistenia, že strana Smer-SD má vyššiu podporu práve v menších obciach.

Vzhľadom na veľký počet malých obcí, ktoré vstupujú do analýzy je potrebné dáta doväzť tak, aby sa zamedzilo skresleniu výsledkov. V opačnom prípade, by malé obce mali rovnaký vplyv na výsledky analýzy ako väčšie obce. Účelom váženia teda je ich vplyv de facto eliminovať. Z tohto dôvodu budú dáta ešte pred samotnou analýzou vyvážené podľa počtu obyvateľov.

Deskriptívne ukazovatele pre jednotlivé nezávislé premenné a tiež pre premennú závislú obsahuje Tabuľka 5. Závislá premenná je uvedená v prvom riadku.

Tabuľka 5: Deskriptívne ukazovatele pre premenné na agregovanej úrovni

	Priemer	Št. odchýlka	Minimum	Maximum
Volebná podpora strany Smer-SD	18,51	7,77	0	71,73
Vek 60 a viac rokov	18,42	4,33	1,87	66,67
Maďarská národnosť	8,5	20,79	0	97,16
Iná národnosť	10,85	9,37	0	97,22
Rímskokatolícke vyznanie	62,02	20,53	0	100
Pravoslávne vyznanie	0,91	4,64	0	97,01
Vysokoškolské vzdelanie	13,86	7,25	0	35,94
Nezamestnanosť	3,13	2,71	0	38,33
(ref. Obec do 500 obyvateľov)	0,06	0,23	0	1
Obec 501 – 1 000 obyv.	0,10	0,30	0	1

⁵ Pri zostavovaní regresnej analýzy boli vyskúšané viaceré možnosti kódovania veľkosti obce. Zostavený bol model s kardinálnou premennou vyjadrenou reálnym počtom obyvateľov v obciach a aj model s ordinálnou premennou, ktorá obsahovala jednotlivé veľkostné kategórie. Zistené však bolo, že efekt veľkosti obce na volebnú podporu strany Smer-SD nie je lineárny. Preto sa kódovanie veľkosti obce do konkrétnych veľkostných kategórií ako dummy premenných ukázalo ako najvhodnejšie. Zároveň produkovalo silnejší model v porovnaní s ostatnými možnosťami.

Obec 1 001 – 5 000 obyv.	0,30	0,46	0	1
Obec 5 001 – 10 000 obyv.	0,08	0,27	0	1
Obec 10 001 – 20 000 obyv.	0,1	0,3	0	1
Obec nad 20 001 obyv.	0,36	0,48	0	1

Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR; vlastné výpočty

Druhá časť analýzy sa bude venovať dátam na individuálnej úrovni. Jedná sa o dáta z exitpollového prieskumu agentúry Focus, ktorý sa konal počas volebného dňa volieb do Národnej rady SR na celom území Slovenskej republiky.

Závislú premennú bude v tomto prípade predstavovať voľba strany Smer-SD, pričom táto premenná bude binárna. To znamená, že voľba strany Smer-SD bude mať hodnotu 1 a voľba ktorejkoľvek inej kandidujúcej strany bude mať hodnotu 0. Vzhľadom na charakter závislej premennej, teda že sa jedná o binárnu premennú, budú dáta analyzované prostredníctvom binárnej logistickej regresnej analýzy. Čo sa týka nezávislých premenných, sledovaný bude vplyv pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, socio-ekonomického postavenia a času rozhodnutia o voľbe. Zhrnutie jednotlivých premenných sa nachádza v Tabuľke 6.

Logistická regresia je pomerne často využívaná v rôznych prácach, ktoré sa venujú analýze volebnej podpory (pozri napr. Lewis-Beck, M. S. et al. 2012; Kritzinger, S. et al. 2013; Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Výhodou jej využitia je, že skúma ako sa so zmenou nezávislej premennej o jednotku mení šanca, že nastane určitý výstup (Field, A. 2009: 265). Dôležité je tiež spomenúť výstupy, ktoré táto analýza ponúka. Konkrétne sa jedná o ukazovateľ efektu prediktorov, odds ratio, ktorý ukazuje ako sa so zmenou nezávislej premennej o jednotku mení šanca na to, že nastane konkrétny výstup v rámci závislej premennej. Hodnoty nad 1 pritom znamenajú nárast šanci a hodnoty pod 1 zase pokles šanci, že ten-ktorý scenár nastane (Field, A. 2009: 270 – 271).

V prípade analýzy voličskej podpory strany Smer-SD tak môžeme napríklad sledovať či a ako sa so zvyšujúcim vekom mení šanca na voľbu strany Smer-SD. Pomery šanci, ktoré z analýzy vziđu budú následne pre lepšie pochopenie prevedené na pravdepodobnosti pri jednotlivých modelových prípadoch voličov.

Tabuľka 6: Premenné na individuálnej úrovni analýzy

Efekt	Premenné	Kódovanie premenných
Pohlavie*	(ref. Muž)	
	Žena	1 – 0
Vek	18 – 21 rokov	1
	22 – 39 rokov	2
	40 – 59 rokov	3
	60 a viac rokov	4
Vzdelanie*	(ref. Základné)	
	Stredoškolské bez maturity	1 – 0
	Stredoškolské s maturitou	1 – 0
	Vysokoškolské	1 – 0
Národnosť*	(ref. Slovenská)	
	Maďarská	1 – 0
	Iná národnosť	1 – 0
Socio-ekonomický status*	(ref. Manuálny pracovník)	
	Administratívny pracovník	1 – 0
	Odborný pracovník	1 – 0
	Podnikateľ/živnostník	1 – 0
	Študent	1 – 0
	Dôchodca	1 – 0
	Nezamestnaný/á	1 – 0
	Iné postavenie	1 – 0
Čas rozhodnutia*	(ref. V deň volieb)	
	Týždeň pred voľbami	1 – 0
	Mesiac pred voľbami	1 – 0
	Dávnejšie	1 – 0

*dummy premenné

Vzhľadom k charakteru nezávislých premenných na individuálnej úrovni bola väčšina z nich prekódovaná na dummy premenné.

Pri efekte pohlavia bude do analýzy vstupovať premenná žena, referenčnou kategóriou bude muž. Efekt veku bude skúmaný prostredníctvom ordinálnej premennej, ktorá obsahuje 4 vekové kategórie. Dôvodom je, že pri veku bol pri kontrole dát zistený lineárny efekt na voľbu

strany Smer-SD. Všetky ďalšie efekty budú sledované prostredníctvom dummy premenných, keďže pri nich lineárny vzťah k voľbe strany Smer-SD zistený nebol (napr. vzdelanie a čas rozhodnutia) alebo ich charakter iné kódovanie neumožňuje, respektíve nedáva zmysel.

Pri efekte vzdelania boli vytvorené 4 dummy premenné. Referenčnú kategóriu, ktorá do analýzy nebude vstupovať bude predstavovať základné vzdelanie. Pri efekte národnosti budú do analýzy vstupovať maďarská národnosť a iná (ako slovenská a maďarská) národnosť. Slovenská národnosť bude referenčnou kategóriou. Socio-ekonomický status pozostáva z 8 dummy premenných. Referenčnou kategóriou bude manuálny pracovník, všetky ostatné dummy premenné vstúpia do analýzy. Efekt času rozhodnutia má 4 dummy premenné. Referenčnú kategóriu bude predstavovať rozhodnutie v deň volieb, ostatné premenné (týždeň pred voľbami, mesiac pred voľbami a dávnejšie) budú zaradené do modelu.

Deskriptívne ukazovatele pre premenné na individuálnej úrovni obsahuje Tabuľka 7. Závislá premenná je uvedená v prvom riadku.

Tabuľka 7: Deskriptívne ukazovatele pre premenné na individuálnej úrovni

	Priemer	Št. odchýlka	Minimum	Maximum
Voľba Smeru-SD	0,18	0,39	0	1
Žena	0,52	0,5	0	1
Vek	2,83	0,87	1	4
(ref. Základné)	0,05	0,21	0	1
Stredoškolské bez maturity	0,17	0,37	0	1
Stredoškolské s maturitou	0,44	0,5	0	1
Vysokoškolské	0,34	0,47	0	1
(ref. Slovenská národnosť)	0,92	0,28	0	1
Maďarská národnosť	0,07	0,26	0	1
Iná národnosť	0,01	0,10	0	1
(ref. Manuálny pracovník)	0,20	0,4	0	1
Administratívny pracovník	0,10	0,30	0	1
Odborný pracovník	0,26	0,44	0	1
Podnikateľ/živnostník	0,11	0,32	0	1
Študent	0,06	0,24	0	1
Dôchodca	0,18	0,37	0	1
Nezamestnaný/á	0,02	0,14	0	1
Iné postavenie	0,07	0,26	0	1
(ref. V deň volieb)	0,14	0,34	0	1

Týždeň pred voľbami	0,15	0,36	0	1
Mesiac pred voľbami	0,18	0,39	0	1
Dávnejšie	0,53	0,5	0	1

Zdroj dát: Focus Exitpoll 2020; vlastné výpočty

Tak ako každá práca, aj táto čelí rôznym limitom. V prípade agregovanej úrovne pracujeme s úrovňou obcí, keďže socio-demografické ukazovatele nie sú na nižšej úrovni dostupné. Do analýzy boli teda zaradené rôzne veľké obce. To však štatistické metódy nerozlišujú a na jednotlivé prípady nazerajú rovnako. Tento limit sme sa pokúsili eliminovať vážením dát podľa počtu obyvateľov tak, aby sme znížili vplyv malých obcí na celkové výsledky analýzy. Problémom tejto úrovne môže byť tiež väčšia pravdepodobnosť výskytu odľahlých prípadov. To sme sa však opäť pokúsili eliminovať pomocou ich identifikácie a porovnania výsledkov analýzy s nimi a bez nich.

Agregovaná úroveň analýzy taktiež neumožňuje aplikáciu výsledkov na individuálnu úroveň. Závery z tejto analýzy môžu byť formulované len na úrovni obcí. Práve preto bola vykonaná aj individuálna úroveň analýzy, na ktorej sú analyzované dáta z exitpollového prieskumu. To je však taktiež spojené s viacerými limitmi. Hovoriť môžeme primárne o limitoch spojených s ľudským faktorom, respektíve subjektivitou odpovedí respondentov a nemožnosťou verifikácie ich tvrdení. Respondenti nemusia na niektoré otázky odpovedať pravdivo, prípadne neuvedú žiadnu odpoveď, čo môže mať následne dopad na skreslenie výsledkov analýzy. Vzhľadom k týmto limitom sa kombinácia analýzy dát na agregovanej úrovni a na úrovni individuálnej javí ako vhodná pre vzájomnú validáciu záverov.

6. Analýza dát

Ako bolo uvedené vyššie, analytická časť tejto práce bude rozdelená do dvoch častí. V prvej časti budú analyzované agregované dáta na úrovni obcí. Konkrétne sa jedná o výsledky parlamentných volieb 2020 v slovenských obciach a dáta o socio-demografickom zložení obyvateľstva obcí, ich veľkosti a miere nezamestnanosti v nich (jednotlivé zdroje dát sú uvedené v predchádzajúcej metodologickej časti tejto práce).

Cieľom analýzy na agregovanej úrovni je zistiť, či štrukturálne faktory, konkrétne vekové, národnostné, náboženské a vzdelanostné zloženie obcí, miera nezamestnanosti a veľkosť obce, majú vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD vo voľbách do Národnej rady SR 2020, a aký silný tento vplyv je. Za týmto účelom budú dáta analyzované prostredníctvom lineárnej regresie. Na základe jej výsledkov budeme môcť povedať, čím sú obce, v ktorých strana Smer-SD získava najväčší podiel hlasov, charakteristické.

Z výsledkov analýzy na agregovanej úrovni však nebudeme schopní vyvodit' závery o charakteristike voličov strany Smer-SD. To umožní až individuálna úroveň analýzy. Na tej budeme pracovať s dátami z exitpollového prieskumu agentúry Focus, ktorý bol realizovaný v deň konania volieb na celom území Slovenskej republiky. Prostredníctvom logistickej regresie bude sledovaný vplyv pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, socio-ekonomického postavenia a času rozhodnutia na voľbu strany Smer-SD. Výsledky tejto analýzy ukážu, aký efekt majú individuálne charakteristiky voličov na pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD.

6.1 Agregovaná úroveň analýzy

V parlamentných voľbách 2020 získala strana Smer-SD 18,29 % hlasov. To je v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami v roku 2016 pokles o takmer 10 percentuálnych bodov. Na tomto výsledku sa pochopiteľne odrazil pokles podpory strany Smer-SD v jednotlivých obciach.

Kým v roku 2016 strana Smer-SD zvíťazila alebo mala zhodný percentuálny zisk hlasov s inými kandidujúcimi subjektami v 2 338 obciach z celkového počtu 2 927, v roku 2020 sa jej podarilo zvíťaziť v menej ako polovici obcí, konkrétne v 1 224 obciach Slovenska (Štatistický úrad SR 2016 a 2020). To znamená, že strana v roku 2020 stratila prvenstvo až v 1 114 obciach. Čím sa ale obce, kde má strana Smer-SD najvyššiu volebnú podporu vyznačujú? A aké sú naopak tie, v ktorých je jej volebná podpora nižšia?

Závislou premennou v tejto analýze sú volebné zisky strany Smer-SD v jednotlivých obciach uvádzané v percentách získaných hlasov. Nezávislé premenné predstavujú štrukturálne charakteristiky obcí ako veková, národnostná, náboženská a vzdelanostná štruktúra, veľkosť obce a podiel uchádzačov o zamestnanie, teda miera nezamestnanosti. Jednotlivé premenné a ich operacionalizácia sú uvedené v Tabuľke 4 vyššie.

V čase konania volieb bolo na Slovensku evidovaných celkovo 2 927 obcí. Analyzovaných teda bude 2 927 prípadov, čo znamená, že budeme pracovať s celou populáciou. Napriek tomu boli dáta, respektíve závislá premenná pred samotnou analýzou otestované prostredníctvom testov normality, ktorých výsledky ukázali jej normálne rozloženie. Vzhľadom k tomu, že pracujeme s celkovou populáciou, signifikantnosť nebude uvádzaná.

Dáta boli taktiež testované na prítomnosť odľahlých prípadov. Tých bolo identifikovaných niekoľko, z analýzy však vyradené neboli, keďže ich odstránenie nemalo žiadny vecný dopad na závery. Čo sa týka multikolinearity, teda vzájomnej súvislosti medzi nezávislými premennými, vyššie hodnoty VIF boli zaznamenané len pri premennej obce s 20 001 a viac obyvateľmi. Vzhľadom na to, že sa jedná o dummy premennú, je táto hodnota v poriadku. Pri ostatných premenných sú hodnoty VIF pod arbitrárnou hranicou 5, čo znamená, že pri nich nebola zistená žiadna multikolinearita.

Samotná lineárna regresná analýza bola vyhodnotená v dvoch modeloch. Prvý model (M1) bol vypočítaný zo všetkých obcí ($N = 2\,927$), vážený podľa počtu obyvateľov⁶. Do druhého modelu (M2) vstúpili, v závislosti od podielu obyvateľov maďarskej národnosti, len prípady, v ktorých podiel maďarskej národnosti nebol väčší ako 30 % ($n = 2\,480$). Výsledky lineárnej regresie modelu 1 zachytáva Tabuľka 8.

---

⁶ Pre kontrolu bol vypočítaný aj model bez použitia váh. Výsledky sa však vecne nelíšili od výsledkov modelu s použitím váh. Výraznejšie rozdiely boli pozorované len pri premenných pravoslávne náboženstvo (neštandardizovaný koeficient $B = 0,093$, štandardizovaný koeficient $Beta = 0,089$), obce vo veľkostnej kategórii 1 001 – 5 000 obyvateľov (neštandardizovaný koeficient $B = -0,189$, štandardizovaný koeficient $Beta = -0,008$), obce vo veľkostnej kategórii 10 001 – 20 000 obyvateľov (neštandardizovaný koeficient $B = 0,974$, štandardizovaný koeficient $Beta = 0,010$), obce vo veľkostnej kategórii nad 20 001 obyvateľov (neštandardizovaný koeficient $B = 0,399$, štandardizovaný koeficient $Beta = 0,005$). Pri neváženom modeli je hodnota R^2 0,535, čo znamená, že model vysvetľuje 53,5 % rozptyl závislej premennej.

Tabuľka 8: Výsledky lineárnej regresie – model 1

		M1 ($R^2 = 0,565$)	
		B	Beta
	(Konštanta)	27,896	
Vek	60 a viac rokov	,234	,130
Národnosť	Maďarská	-,268	-,716
	Iná národnosť	-,089	-,107
Náboženstvo	Rímskokatolícke	-,044	-,116
	Pravoslávne	,225	,134
Vzdelanie	Vysokoškolské	-,557	-,519
Nezamestnanosť	Nezamestnanosť	-,080	-,028
Veľkosť obce*	(ref. do 500 obyv.)		
	501 – 1 000 obyv.	-,346	-,013
	1 001 – 5 000 obyv.	-,896	-,053
	5 001 – 10 000 obyv.	-,402	-,014
	10 001 – 20 000 obyv.	,581	,022
	20 001 a viac obyv.	,859	,053

*dummy premenné

Závislá premenná: Volebný zisk strany Smer-SD v %

Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR; vlastné výpočty

Silu vplyvu jednotlivých premenných na závislú premennú sledujeme prostredníctvom hodnôt štandardizovaného koeficientu Beta. Spomedzi všetkých nezávislých premenných má na volebnú podporu strany Smer-SD najsilnejší vplyv maďarská národnosť. Táto premenná dosahuje hodnotu štandardizovaného koeficientu Beta -0,716. Jej vplyv je teda záporný. Neštandardizovaný koeficient B má hodnotu -0,268. To znamená, že ak sa podiel obyvateľov maďarskej národnosti v obci zvýši o 1 percentuálny bod, volebný zisk strany Smer-SD v tejto obci klesne o 0,26 percentuálneho bodu.

Tento výsledok korešponduje s doterajšími zisteniami výskumov, podľa ktorých má strana Smer-SD medzi obyvateľmi maďarskej národnosti tradične nižšiu podporu ako medzi väčšinovou populáciou.

Druhý najsilnejší, opäť záporný, vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD má premenná vysokoškolské vzdelanie (štandardizovaný koeficient Beta dosahuje hodnotu -0,519). Neštandardizovaný koeficient B je na úrovni -0,557, čo znamená, že s nárastom podielu vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva v obci o 1 percentuálny bod, volebná podpora strany

Smer-SD klesne o 0,56 percentuálneho bodu. Tieto výsledky taktiež súhlasia s doterajšími poznatkami.

Čo sa týka ostatných premenných, ich vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD je slabší, či celkom zanedbateľný. Slabší vplyv môžeme konštatovať pri premennej vek 60 a viac rokov ($\text{Beta} = 0,130$), iná národnosť ($\text{Beta} = -0,107$), rímskokatolícke vyznanie ($\text{Beta} = -0,116$) a pravoslávne vyznanie ($\text{Beta} = 0,134$). Jednotkovú zmenu pri týchto premenných môžeme interpretovať nasledovne.

S nárastom podielu obyvateľov vo veku 60 a viac rokov v obci podpora strany Smer-SD vzrástla o 0,234 percentuálneho bodu. To znamená, že s každými 4 percentami obyvateľov nad 60 rokov získala strana Smer-SD o 1 percentuálny bod vyššiu podporu. Tento výsledok naznačuje, že strana Smer-SD má väčšiu podporu medzi staršími obyvateľmi. Veková štruktúra obcí však nemá na volebné zisky strany Smer-SD zásadný vplyv. Efekt veku však môže mať vplyv na individuálnej úrovni, čo bude vyhodnotené nižšie.

Pri pravoslávnych veriacich, konkrétne pri zvýšení ich podielu v obci o 1 percentuálny bod sa tiež zvýši volebná podpora strany Smer-SD o 0,225 percentuálneho bodu. Čo sa týka podielu rímskokatolíkov, hodnota neštandardizovaného koeficientu B je zanedbateľná, čo platí aj pri podiele obyvateľov inej národnosti.

Zanedbateľný vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD má veľkosť obce, čo je, vzhľadom na doterajšie výskumy, zaujímavé. V menších a stredne veľkých obciach (501 – 1 000, 1 001 – 5 000 obyvateľov a 5 001 – 10 000 obyvateľov) je volebný zisk strany Smer-SD nižší než v obciach do 500 obyvateľov. Konkrétne napríklad pri obciach od 1 001 do 5 000 obyvateľov je jej podpora nižšia o 0,896 percentuálneho bodu. Naopak pri väčších obciach (10 001 – 20 000 obyvateľov a nad 20 001 obyvateľov) má strana Smer-SD vyššiu podporu ako v najmenších obciach do 500 obyvateľov. To však môže byť spôsobené samotným počtom obyvateľov.

Vplyv miery nezamestnanosti na zisky strany Smer-SD je celkom zanedbateľný. To je zaujímavé zistenie, keďže doterajšie výskumy deklarovali, že miera nezamestnanosti má na volebnú podporu strany Smer-SD relatívne silný vplyv (pozri napr. Baboš, P. – Málová, D. 2015).

Výsledky lineárnej regresie pri modeli 1 ukázali, že najsilnejší vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD má podiel obyvateľov maďarskej národnosti. Vzhľadom k tomu, že národnostné zloženie Slovenska je heterogénne s významným zastúpením práve obyvateľov maďarskej národnosti, je silný vplyv tejto premennej očakávateľný. Preto bol zostavený druhý model (M2), do ktorého vstúpili len tie prípady, respektíve obce, v ktorých podiel obyvateľov

maďarskej národnosti nebol väčší ako 30 %⁷. Obce, kde občania maďarskej národnosti tvoria 30 a viac percent boli z analýzy vylúčené. Do analýzy tak v modeli 2 vstúpilo 2 480 prípadov. Hodnota indexu determinácie je nižšia ako pri predchádzajúcom modeli ($R^2 = 0,377$). To znamená, že model 2 je z hľadiska vysvetlenia variácie závislej premennej slabší, vysvetľuje len 37,7 % jej rozloženia.

Výsledky druhého modelu sú uvedené v Tabuľke 9.

Tabuľka 9: Výsledky lineárnej regresie - model 2

		M2 ($R^2 = 0,377$)	
		B	Beta
	(Konštanta)	28,385	
Vek	60 a viac rokov	,240	,159
Národnosť	Maďarská	-,349	-,235
	Iná národnosť	-,079	-,113
Náboženstvo	Rímskokatolícke	-,047	-,145
	Pravoslávne	,207	,151
Vzdelanie	Vysokoškolské	-,558	-,603
Nezamestnanosť	Nezamestnanosť	-,086	-,032
Veľkosť obce	(ref. do 500 obyv.)		
	501 – 1 000 obyv.	-,428	-,019
	1 001 – 5 000 obyv.	-1,210	-,081
	5 001 – 10 000 obyv.	-,953	-,037
	10 001 – 20 000 obyv.	,313	,014
	20 001 a viac obyv.	,539	,039

Závislá premenná: Volebný zisk strany Smer-SD v %

Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; vlastné výpočty

Pri odobratí obcí s podielom občanov maďarskej národnosti väčším ako 30 percent, môžeme pozorovať, že vplyv podielu obyvateľov maďarskej národnosti sa výrazne oslabil (z -0,716 na -0,235 hodnoty štandardizovaného Beta), naďalej však ostáva, v porovnaní s inými premennými, silný. Čo sa týka neštandardizovaného koeficientu B, jeho hodnota sa v modeli 2 zvýšila na -0,349, čo je o niečo viac ako v modeli 1. To znamená, že každé 3 percentá obyvateľov maďarskej národnosti zabezpečia pokles volebného zisku strany Smer-SD o jeden

⁷ Podobný postup pri analýze slovenských volieb zvolil napr. T. Madleňák (2012). Na výpočet korelácií volebnej podpory politických strán a štrukturálnych faktorov použil dva dátové súbory. V prvom bolo zahrnutých všetkých 79 okresov Slovenska. Z druhého súboru boli vyradené okresy s podielom maďarskej národnosti vyšším ako 20 %. Skúmaných prípadov tak po selekcii ostalo 66.

percentuálny bod. A s každými 6 percentami obyvateľov maďarskej národnosti volebná podpora strany Smer-SD klesá o 2 percentuálne body.

Najsilnejší vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD má v modeli 2 podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov ($\beta = -0,603$). Môžeme teda povedať, že vzdelanostná štruktúra obcí je pre volebné výsledky tejto strany rozhodujúca. S každými 2 percentami vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov volebný zisk strany Smer-SD klesne o viac ako 1 percentuálny bod.

Čo sa týka sily vplyvu ostatných premenných, ten sa v modeli 2 výrazne nezmenil. Istý vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD môžeme prisudzovať vekovej štruktúre (s nárastom podielu obyvateľov vo veku 60 a viac rokov o 1 percentuálny bod získa strana Smer-SD o 0,24 percentuálneho bodu viac hlasov), náboženskej štruktúre a podielu obyvateľov inej ako slovenskej a maďarskej národnosti. Vplyv miery nezamestnanosti a veľkosti obce ostal aj naďalej zanedbateľný.

Pre lepšie pochopenie výsledkov lineárnej regresnej analýzy boli pomocou nameraných výsledkov v modeli 2 vypočítané tiež predikované hodnoty závislej premennej⁸. Manipulované bolo s hodnotami premenných maďarská národnosť a vysokoškolské vzdelanie, keďže tieto premenné sa v oboch modeloch ukázali ako najsilnejšie, čo sa týka vplyvu na volebnú podporu strany Smer-SD. Hodnoty ostatných nezávislých premenných boli nastavené na ich priemernú hodnotu⁹. Čo sa týka dummy premenných, ktorými sú veľkostné kategórie obcí, predikcie boli počítané pre obce s 1001 – 5000 obyvateľmi.

Najskôr bolo manipulované s hodnotou podielu obyvateľov maďarskej národnosti. Výsledky ukazuje Tabuľka 10.

⁸Na výpočet predikovaných hodnôt závislej premennej boli použité regresné koeficienty, hodnoty nezávislých premenných a konštanta. Vzorec pre výpočet hodnoty závislej premennej je $y = a + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot x_3 + \dots$, kedy y predstavuje hodnotu závislej premennej, a je hodnota konštanty, b sú hodnoty neštandardizovaných koeficientov pri jednotlivých premenných a x predstavujú hodnoty nezávislých premenných.

⁹Priemerné hodnoty nezávislých premenných v modeli 2: podiel obyvateľov vo veku 60 a viac rokov = 18,37 %; podiel obyvateľov maďarskej národnosti = 1,68 %; podiel obyvateľov inej národnosti = 11,28 %, podiel obyvateľov rímskokatolíckeho vyznania = 61,65 %, podiel obyvateľov pravoslávneho vyznania = 1,01 %, podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním = 14,53 %, nezamestnanosť = 3,02 %.

Tabuľka 10: Predikcia volebnej podpory strany Smer-SD podľa podielu obyvateľov maďarskej národnosti

Podiel obyvateľov maďarskej národnosti v %	Volebná podpora strany Smeru-SD v %
0	19,6
10	16,2
20	12,7
30	9,2
40	5,7
50	2,2

Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; vlastné výpočty

Ako môžeme vidieť, s narastajúcim podielom obyvateľov maďarskej národnosti volebná podpora strany Smer-SD klesá. V modelovej obci s 0-percentným podielom obyvateľov maďarskej národnosti by strana Smer-SD získala podporu 19,6 %, pokiaľ by hodnoty všetkých ostatných premenných boli na úrovni svojho priemeru. V modelovej obci s 30-percentným podielom obyvateľov maďarskej národnosti by volebná podpora strany Smer-SD bola 9,2 %. A pokiaľ by bol podiel obyvateľov maďarskej národnosti 50 %, tak by strana Smer-SD získala len 2,2 % hlasov.

Čo sa týka premennej vysokoškolské vzdelanie, manipulácia s jej hodnotou pri zachovaní hodnôt ostatných nezávislých premenných na úrovni svojho priemeru, ukázala podobný trend. Výsledky sú uvedené v Tabuľke 11.

Tabuľka 11: Predikcia volebnej podpory strany Smer-SD podľa podielu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov

Podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov v %	Volebná podpora strany Smeru-SD v %
0	27,2
10	21,6
15	18,8
20	16
25	13,2
30	10,4
35	7,6

Zdroj dát: Štatistický úrad SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; vlastné výpočty

V modelovej obci, kde je podiel vysokoškolsky vzdelaných 0 percent, čo znamená, že tu nie sú žiadni vysokoškolsky vzdelaní obyvatelia, je volebná podpora strany Smer-SD 27,2 %. Pokiaľ by v modelovej obci bol 25-percentný podiel vysokoškolsky vzdelaných, tak by volebný zisk strany Smer-SD klesol o polovicu na 13,2 %. A ak by bol podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním 35 %, strana by získala len 7,6 % hlasov.

Pokiaľ by sme manipulovali s hodnotou podielu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a s hodnotou podielu obyvateľov maďarskej národnosti zároveň, pri hodnote podielu oboch premenných na úrovni 30 %, pričom ostatné premenné by dosahovali priemerné hodnoty, by volebná podpora strany Smer-SD padla na 2,82 %.

Lineárna regresná analýza ukázala, že na volebnú podporu strany Smer-SD v slovenských obciach vplyvajú viaceré faktory. Najvýraznejšie sa prejavuje vplyv národnostnej a vzdelanostnej štruktúry. Na margo národnostného zloženia obcí však treba dodať, že tento vplyv je najsilnejší len v prípade, kedy do analýzy vstupujú všetky obce. Pri selekcii prípadov na základe podielu obyvateľov maďarskej národnosti a vyradení obcí, v ktorých je tento podiel viac ako 30-percentný, efekt národnostnej štruktúry ustupuje do úzadia. To súvisí s tým, že obyvatelia maďarskej národnosti volia predovšetkým tie politické strany, ktoré maďarskú národnostnú menšinu reprezentujú.

Ak teda od týchto faktov odhliadneme, najsilnejší vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD má vzdelanostná štruktúra obcí. V tých obciach, kde je podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním vyšší je volebná podpora strany Smer-SD nižšia. S každými 5 percentami vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov, zisk strany Smer-SD klesol o 2,8 percentuálneho bodu.

Istý vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD môžeme prisudzovať aj vekovej štruktúre. Každé 4 percentá obyvateľov vo veku 60 a viac rokov zabezpečia, že strana Smer-SD získa o 1 percentuálny bod viac hlasov. Podobne je to aj pri efekte náboženskej štruktúry. Strana Smer-SD je napríklad úspešnejšia v obciach s vyšším podielom pravoslávnych veriacich. Jej podpora naopak klesá s vyšším podielom obyvateľov hlásiacich sa k rímskokatolíckemu vyznaniu. To platí aj pri obciach s vyšším podielom obyvateľov inej ako slovenskej a maďarskej národnosti. Zaujímavým zistením je, že vplyv miery nezamestnanosti a veľkosti obce je na voľbu strany Smer-SD zanedbateľný. Doterajšie výskumy totiž deklarovali opak.

6.2 Individuálna úroveň analýzy

Regresná analýza na agregovanej úrovni ukázala ako jednotlivé štrukturálne faktory vplývajú na volebnú podporu strany Smer-SD. Na to, aby sme zistili, čo skutočne voľbu strany Smer-SD ovplyvňuje, respektíve aké individuálne charakteristiky voličov vplývajú na jej voľbu je potrebné zanalyzovať dáta na individuálnej úrovni.

Na individuálnej úrovni analýzy boli spracované dáta z exitpollového prieskumu agentúry Focus, ktorý sa konal v deň volieb do Národnej rady SR 2020. Prostredníctvom binárnej logistickej regresie sme sledovali vplyv základných demografických a socio-ekonomických ukazovateľov a času rozhodnutia na voľbu strany Smer-SD.

Dáta, ktoré boli analyzované teda nepredstavujú celú populáciu, ale výberovú vzorku. Pred samotnou analýzou bola testovaná prítomnosť multikolinearity medzi jednotlivými nezávislými premennými. Vyššie hodnoty boli namerané len pri vzdelanostných kategóriách, respektíve premenných, ktoré reprezentujú úrovne vzdelania. Jedná sa však o dummy premenné, takže tieto hodnoty analýzu a jej výstupy nijako nenarúšajú. Identifikovaných bolo taktiež niekoľko odľahlých prípadov. Tie však, podobne ako pri analýze na agregovanej úrovni, neboli vyradené. Odľahlých prípadov na jednej strane bolo, vzhľadom na celkový počet prípadov, málo a na druhej strane ich vyradenie nemalo žiadny vecný vplyv na závery analýzy. Výsledky logistickej regresie sú uvedené v Tabuľke 12.

Tabuľka 12: Výsledky logistickej regresie

		B	Sig.	Exp(B)
Pohlavie	(konštanta)	-2,970	***	,051
	(ref. Muž)			
	Žena	,232	***	1,262
Vek	Vek	,682	***	1,977
Vzdelanie	(ref. Základné)			
	Stredoškolské bez maturity	-,324	**	,723
	Stredoškolské s maturitou	-,603	***	,547
	Vysokoškolské	-1,015	***	,363
Národnosť	(ref. Slovenská)			
	Maďarská	-1,925	***	,146
	Iná národnosť	,167		1,182
Socio-ekonomický status	(ref. Manuálny pracovník)			
	Administratívny pracovník	,005		1,005
	Odborný prac	-,327	***	,721
	Podnikateľ/živnostník	-,737	***	,479

	Študent	-,325	*	,722
	Dôchodca ¹⁰	,114		1,120
	Nezamestnaný/á	-,172		,842
	Iné (v domácnosti/MD/RD)	-,038		,963
Čas rozhodnutia	(ref. V deň volieb)			
	Týždeň pred voľbami	-,613	***	,508
	Mesiac pred voľbami	-,677	***	,508
	Dávnejšie	,435	***	1,544
N	23 082			
-2LL	16907,204			
Cox & Snell R Square	0,123			
Nagelkerke R Square	0,204			

*sig. na hladine 0,05

**sig. na hladine 0,01

***sig. na hladine 0,000

Závislá premenná: voľba strany Smer-SD

Zdroj dát: Focus Exitpoll 2020; vlastné výpočty

Ako môžeme vidieť, jednotlivé nezávislé premenné vplyvajú na voľbu strany Smer-SD rôzne. Signifikantnosť väčšiny efektov je na hladine 0,000, čo značí, že tieto efekty platia v celej populácii. To je však vzhľadom na veľký počet analyzovaných prípadov (N = 23 082) očakávateľné. Jednotlivé výsledky môžeme interpretovať nasledovne.

Čo sa týka narastajúcich šancí, tie sú pri efekte pohlavia a veku. Ženy mali v porovnaní s mužmi o približne štvrtinu vyššiu šancu, že svoj hlas vo voľbách odovzdali strane Smer-SD. Vplyv efektu veku na voľbu strany Smer-SD sa potvrdil aj na individuálnej úrovni. Aj tu analýza ukázala, že s narastajúcim vekom sa šanca na voľbu tejto strany výrazne zvyšuje. Tým sa potvrdzujú doterajšie zistenia o charaktere elektorátu strany Smer-SD, ktorý je tvorený prevažne staršími voličmi v dôchodkovom či preddôchodkovom veku.

Tento trend potvrdzujú aj výsledky v rámci socio-ekonomického statusu, kedy dôchodcovia majú o 12 percent vyššiu šancu, že budú volič stranu Smer-SD ako manuálni pracovníci. Signifikantnosť tohto efektu je na hladine 90 %. To je síce menej, avšak stále môžeme s efektom tejto premennej pracovať a považovať ho za platný v celej populácii.

Pri ostatných kategóriách v rámci socio-ekonomického statusu môžeme v porovnaní s referenčnou kategóriou pozorovať pokles šancí na voľbu strany Smer-SD pri odborných

¹⁰ Premenná Dôchodca je signifikantná na hladine 0,1 (Sig. = 0,091)

pracovníkoch, podnikateľoch a živnostníkoch a študentoch. Čo sa týka odborných pracovníkov, tí majú približne o 30 % nižšiu šancu, že budú voliť túto stranu než manuálne pracujúci. Pri študentoch je to podobné. Tí majú takisto, v porovnaní s manuálne pracujúcimi, o takmer 30 % nižšiu šancu na voľbu strany Smer-SD. Najvýraznejší pokles šancí na voľbu tejto strany majú podnikatelia a živnostníci, až o vyše 50 % v porovnaní s manuálnymi pracovníkmi. Ostatné premenné v rámci efektu socio-ekonomického statusu sú štatisticky nevýznamné, čo znamená, že sa nijako neodlišujú od referenčnej kategórie.

Čo sa týka efektu vzdelania, aj tu analýza individuálnych dát potvrdila, že voliči s vyšším vzdelaním majú nižšiu šancu na voľbu strany Smer-SD. V porovnaní s voličmi so základným vzdelaním klesá šanca na voľbu tejto strany pri každej ďalšej úrovni vzdelania. Najvýraznejší pokles šancí je pri vysokoškolsky vzdelaných voličoch. Tí majú, v porovnaní s voličmi so základným vzdelaním, takmer o dve tretiny nižšiu šancu, že budú voliť stranu Smer-SD. Pri voličoch so stredoškolským vzdelaním ukončeným maturitou je šanca približne polovičná a pri voličoch so stredoškolským vzdelaním bez maturity približne o štvrtinu nižšia oproti voličom so základným vzdelaním. Ako teda vyplýva z modelu, čím vyššiu úroveň dosiahnutého vzdelania volič má, tým má nižšiu šancu, že bude voliť práve stranu Smer-SD.

Čo sa týka národnosti, v prípade obyvateľov maďarskej národnosti bola v porovnaní so Slovákmi zistená podstatne nižšia šanca na voľbu strany Smer-SD, a to približne o 85 %. Tento výsledok potvrdzuje nielen doterajšie zistenia, ale dopĺňa aj výsledky analýzy na agregovanej úrovni, ktoré ukázali, že volebná podpora strany Smer-SD v obciach s vyšším podielom obyvateľov maďarskej národnosti klesá. Pri voličoch inej národnosti analýza ukázala, že táto premenná nemá na voľbu strany Smer-SD žiadny efekt, vzhľadom k tomu, že tento je nesignifikantný.

Pri voľbe strany Smer-SD hrá významnú úlohu aj čas rozhodnutia. Tí voliči, ktorí sú o svojej voľbe rozhodnutí už dlhšiu dobu mali o polovicu vyššiu šancu, že svoj hlas odovzdajú práve strane Smer-SD než tí, ktorí sa rozhodli až v deň konania volieb. Toto zistenie môže naznačovať, že voliči strany Smer-SD volia túto stranu pravidelne a môžeme ich teda považovať za stabilných voličov. Čo sa týka ostatných kategórií, zaujímavé je, že voliči, ktorí sa rozhodli týždeň a mesiac pred voľbami majú v porovnaní s voličmi, ktorí sa rozhodli až v deň volieb, nižšiu šancu, že budú voliť stranu Smer-SD. Tento výsledok môžeme vysvetliť tak, že strana Smer-SD pravdepodobne dokázala zmobilizovať aj voličov, ktorí neboli o svojej voľbe do poslednej chvíle rozhodnutí. Dopad na rozhodnutie týchto voličov mohla mať kampaň so zavedením 13-tych dôchodkov, ktoré vláda presadila teste pred voľbami.

Výstupy, ktoré logistická regresia produkuje umožňujú ich ďalšie spracovanie, vďaka ktorému budú tieto lepšie pochopiteľné. Skrížením jednotlivých kategórií pohlavia, veku a vzdelania bolo vytvorených celkovo 32 modelových voličov, pri ktorých sme pomocou nameraných výsledkov spočítali, akú pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD majú¹¹. Manipulované teda bolo s pohlavím, vekom a vzdelaním. Ostatné premenné boli nastavené pevne na jednu kategóriu. Pri socio-ekonomickom statuse bola zvolená kategória manuálny pracovník (referenčná kategória v regresnom modeli). Národnosť bola nastavená na slovenskú národnosť (taktiež referenčná kategória v regresnom modeli). Pri čase rozhodnutia bola zvolená posledná premenná, teda dávnejšie rozhodnutie. Výsledky pri jednotlivých modelových typoch voličov sú uvedené v Tabuľke 13 a 14.

Tabuľka 13: Pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD - ženy

	18 – 21 rokov	22 – 39 rokov	40 – 59 rokov	60 a viac rokov
Základné	16,5	28,1	43,6	60,5
Stredoškolské bez maturity	12,5	22,1	35,9	52,5
Stredoškolské s maturitou	9,8	17,6	29,7	45,6
Vysokoškolské	6,7	12,4	21,9	35,7

Ostatné charakteristiky: slovenská národnosť, manuálny pracovník, dávnejšie rozhodnutie

Zdroj dát: Focus Exitpoll 2020; vlastné výpočty

Tabuľka 14: Pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD - muži

	18 – 21 rokov	22 – 39 rokov	40 – 59 rokov	60 a viac rokov
Základné	13,6	23,7	38	54,8
Stredoškolské bez maturity	10,2	18,3	30,7	46,7
Stredoškolské s maturitou	7,9	14,5	25,1	39,9
Vysokoškolské	5,4	10,1	18,2	30,5

Ostatné charakteristiky: slovenská národnosť, manuálny pracovník, dávnejšie rozhodnutie

Zdroj dát: Focus Exitpoll 2020; vlastné výpočty

¹¹ K výpočtu pravdepodobnosti voľby strany Smer-SD boli použité regresné koeficienty, hodnoty nezávislých premenných a konštanta. Vzorec pre výpočet hodnoty závislej premennej je $y = a + b1*x + b2*x + b3*x + \dots$. Vzhľadom k tomu, že sa jedná o logistickú regresiu, vypočítaná hodnota závislej premennej y predstavuje logaritmus, ktorý bol následne prepočítaný na hodnotu pravdepodobnosti. Tú sme vynásobili číslom 100, vďaka čomu môže byť výsledok interpretovaný v percentách.

Ako môžeme vidieť, ženy majú v každom modelovom prípade o niečo vyššiu pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD než muži. Najvýraznejšie sú tieto rozdiely pri veku 60 a viac rokov vo všetkých vzdelanostných kategóriách. V týchto prípadoch majú ženy v priemere o 5,6 percentuálnych bodov vyššiu pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD než muži. Najmenej sa naopak muži a ženy odlišujú vo vekovej kategórii 18 – 21 rokov. V týchto prípadoch je pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD pri ženách v priemere o 2,1 percenta vyššia.

Trend vývoja pravdepodobnosti je pri oboch pohlaviach rovnaký. V každej kategórii vzdelania pravdepodobnosť stúpa s narastajúcim vekom. V každej vekovej kategórii zase so zvyšujúcou sa úrovňou vzdelania pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD klesá. Najväčšiu pravdepodobnosť medzi ženami, takmer 60,5 percenta, pre voľbu strany Smer-SD majú ženy so základným vzdelaním vo veku 60 a viac rokov. Najmenšia je naopak pri voličkách s vysokoškolským vzdelaním vo veku 18 – 21 rokov, presne 6,68 percent. U mužov majú najnižšiu pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD voliči vo veku 18 – 21 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské vzdelanie (približne 5,4 %) a najvyššiu voliči so základným vzdelaním vo veku 60 a viac rokov (54,81 %). Je teda zjavné, že vzdelanie a vek sú významnými faktormi, ktoré vplyvajú na pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD.

Individuálna úroveň analýzy ukázala, že významným faktorom, ktorý ovplyvňuje rozhodovanie voličov o voľbe strany Smer-SD je najmä vek a vzdelanie. S vyšším vekom šanca na voľbu tejto strany narastá. Naopak s vyššou úrovňou dosiahnutého vzdelania šanca na voľbu Smeru-SD klesá. Pri vysokoškolsky vzdelaných voličoch je tak táto šanca najnižšia. Vplyv vzdelania na voľbu strany Smer-SD sa potvrdil už na agregovanej úrovni analýzy, ktorá ukázala, že s každými 5 percentami vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov v obci klesá podpora strany Smer-SD o 2,8 percentuálnych bodov. Analýza individuálnych dát teda preukázala, že to platí aj na úrovni jednotlivcov.

Čo sa týka pohlavia, tak ženy majú vo všeobecnosti vyššie šance, že budú voliť stranu Smer-SD než muži a to vo všetkých vekových a vzdelanostných kombináciách. Socio-ekonomické postavenie má na voľbu strany Smer-SD vplyv len pri niektorých kategóriách. Konkrétne sa jedná o podnikateľov a živnostníkov, pri ktorých šance na voľbu strany Smer-SD klesajú v porovnaní s manuálnymi pracovníkmi. Podobne to platí aj pri študentoch a odborných pracovníkoch. Šanca na voľbu strany Smer-SD je naopak vyššia pri dôchodcoch. Voliči tejto strany sú o svojej voľbe väčšinou rozhodnutí už dávnejšie, čo naznačuje, že sa jedná o stabilných voličov. Analýza však taktiež ukázala, že strana dokázala osloviť aj časť tých voličov, ktorí sa o svojej voľbe rozhodli na poslednú chvíľu.

7. Zhrnutie a porovnanie zistení s predchádzajúcim výskumom

Predchádzajúca časť tejto práce pozostávala z analýzy volebnej podpory strany Smer-SD. Tá bola vykonaná na dvoch úrovniach. Na agregovanej úrovni, respektíve na úrovni obcí boli skúmané vplyvy jednotlivých štrukturálnych faktorov na volebnú podporu strany Smer-SD. Prostredníctvom individuálnej úrovne analýzy bol skúmaný vplyv individuálnych charakteristík voličov na volebnú podporu tejto strany.

Výsledky na oboch úrovniach analýzy zväčša potvrdili doterajšie zistenia o volebnej podpore a podobe elektorátu strany Smer-SD. Vykonaná analýza však priniesla aj niekoľko nových zistení, predovšetkým na agregovanej úrovni, ktoré tie predchádzajúce vyvracajú.

Analýza na úrovni obcí ukázala, že na volebnú podporu strany Smer-SD v slovenských obciach najvýraznejšie vplýva vzdelanostná štruktúra. V obciach s vyšším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov sú volebné zisky strany Smer-SD nižšie. Presnejšie povedané, s každými dvomi percentami obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním strana Smer-SD stráca viac ako 1 percentuálny bod volebnej podpory. Podobné závery konštatoval aj výskum T. Madleňáka (2012). Ten sa síce nevenoval vplyvu jednotlivých faktorov na volebnú podporu politických strán, zistil však vzájomnú súvislosť medzi vzdelanostnou štruktúrou okresov a volebnou podporou strany Smer-SD. V okresoch s vyšším podielom obyvateľov so základným vzdelaním táto strana dosahovala viac hlasov. Naopak v okresoch s vyšším podielom vysokoškolsky vzdelaných mala strana Smer-SD nižšiu volebnú podporu. Pokročilejšia regresná analýza, ktorá bola aplikovaná v tejto práci túto súvislosť potvrdila.

Doterajšie výskumy konštatovali významný, dokonca zásadný vplyv národnostnej štruktúry na voľbu strany Smer-SD (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Naša analýza taktiež potvrdila, že národnostná štruktúra má na volebnú podporu tejto strany výrazný vplyv. Ten je však najsilnejší len v prípade, že berieme do úvahy všetky slovenské obce, teda aj tie, v ktorých žije veľký podiel obyvateľov maďarskej národnosti. Po vyradení obcí s podielom obyvateľov maďarskej národnosti väčším ako 30 percent sa vplyv tejto premennej výrazne oslabuje. Naďalej je však, v porovnaní s ostatnými faktormi, relatívne silný. V obciach s vyšším podielom maďarskej národnosti podpora strany Smer-SD klesá s každými 3 percentami obyvateľov maďarskej národnosti o jeden percentuálny bod. Treba však dodať, že nižšia volebná podpora v obciach s vyšším podielom obyvateľov maďarskej národnosti nebude špecifickým prvkom strany Smer-SD, ale je možné predpokladať, že podobne to bude platiť aj pri všetkých ostatných slovenských politických stranách.

Naša analýza ukázala tiež istý vplyv vekového zloženia obcí na volebnú podporu strany Smer-SD, kedy s každými 4 percentami obyvateľov vo veku 60 a viac rokov strana Smer-SD získa približne o 1 percentuálny bod viac hlasov. Vplyv vekovej štruktúry ani jej súvislosť s voľbou strany Smer-SD však v doterajších výskumoch neboli zistené. Z tohto pohľadu teda táto práca prináša nové poznatky.

Podobne je to aj v prípade vplyvu náboženskej štruktúry. Doterajší výskum totiž konštatoval, že náboženské zloženie nemá na volebnú podporu strany Smer-SD žiaden vplyv (Baboš, P. – Málová, D. 2015). Naša analýza však ukázala, že tu istý, hoci slabší, vplyv je a to predovšetkým v súvislosti s podielom pravoslávnych veriacich. Potrebne je však dodať, že výskum P. Baboša a D. Málovej bol realizovaný na úrovni okresov, čo môže byť jednou z príčin rozdielnych zistení. Ďalší výskum v tomto smere je tak potrebný.

Problematické je aj porovnanie zistení o vplyve veľkosti obcí na volebnú podporu strany Smer-SD vzhľadom k rozdielnej zvolenej jednotke analýzy. Naša analýza ukázala, že veľkosť obcí má na volebnú podporu strany Smer-SD zanedbateľný vplyv, hoci v najmenších obciach získava strana Smer-SD viac hlasov ako v menších a stredne veľkých obciach. Vo veľkých obciach nad 10 000 obyvateľov je však už volebná podpora strany Smer-SD vyššia než v najmenších obciach do 500 obyvateľov. Na potvrdenie zistení v priebehu času je teda opäť potrebný ďalší výskum.

Čo sa týka miery nezamestnanosti, lineárna regresná analýza ukázala, že má na volebnú podporu strany Smer-SD zanedbateľný vplyv. To je v porovnaní s výskumom P. Baboša a D. Málovej (2015) rozdiel, keďže títo autori vo svojej práci konštatovali, že miera nezamestnanosti má relatívne silný vplyv na volebnú podporu tejto strany, kedy s jej nárastom stúpa aj podiel hlasov pre stranu Smer-SD.

Analýza na individuálnej úrovni ukázala, že najväčší vplyv na voľbu strany Smer-SD majú vek, vzdelanie, ale tiež národnosť. Pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD pritom s vyšším vekom narastá a s vyššou úrovňou vzdelania naopak klesá. Voliči maďarskej národnosti majú nižšiu šancu, že budú voliť stranu Smer-SD ako voliči slovenskej národnosti. V prípade národnosti však opäť treba dodať, že tá bude pravdepodobne determinovať voľbu viacerých slovenských politických strán, keďže voliči maďarskej národnosti väčšinou volia strany reprezentujúce národnostné menšiny.

Čo sa týka veku, výsledky našej analýzy potvrdili doterajší trend a zistenia predchádzajúcich výskumov (Gyarfášová, O. 2011; Focus Exitpoll 2012 a 2016; Spáč, P. – Havlík, V. 2014) v tom, že stranu Smer-SD volia predovšetkým starší ľudia. Medzi mladšími voličmi je naopak strana výrazne menej úspešná. S narastajúcim vekom pritom šanca na jej

voľbu narastá. Doterajšie zistenia sa potvrdili aj v prípade vzdelania. Ľudia s nižším vzdelaním majú väčšiu pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD než ľudia s vyšším dosiahnutým vzdelaním (Spáč, P. – Havlík, V. 2014). Je teda zrejmé, že vek a vzdelanie predstavujú základné určujúce charakteristiky, ktoré na rozhodnutie voliť stranu Smer-SD vplyvajú.

Z hľadiska vplyvu socio-ekonomického statusu na voľbu strany Smer-SD sa potvrdili doterajšie zistenia výskumov zaoberajúcich sa popisom zloženia elektorátu (Gyarfášová, O. 2011, Bútorová, Z. – Gyarfášová, O. – Slosiarik, M. 2012). Manuálni pracovníci majú skutočne vyššiu šancu voľby strany Smer-SD. Rovnako je to aj v prípade dôchodcov. Nižšiu šancu na voľbu tejto strany majú naopak študenti a podnikatelia a živnostníci.

Na individuálnej úrovni sme skúmali tiež vplyv času rozhodnutia na voľbu strany Smer-SD, pričom sa ukázalo, že voliči tejto strany sú o svojej voľbe dlhodobo rozhodnutí. To môže zároveň súvisieť aj s ostatnými charakteristikami voličov, keďže starší voliči sú menej náchylní meniť svoje volebné rozhodnutie a väčšinou stabilne volia jednu politickú stranu (Woshinsky, O. H. 2008: 129). Doterajšie výskumy sa však vplyvu času rozhodnutia nevenovali, preto naše výsledky nemôžeme porovnať s tými predchádzajúcimi. Ďalší výskum je tak viac než vítaný.

Cieľom tejto práce bolo zistiť, či a ako sa elektorát strany Smer-SD v súvislosti s jej klesajúcou volebnou podporou a rôznymi udalosťami a kauzami zmenil. Pre dosiahnutie tohto cieľa boli stanovené tri výskumné otázky, na ktoré sme sa pokúšali nájsť odpovede.

V prípade prvej výskumnej otázky *„Akí voliči volia stranu Smer-SD v súčasnosti“* môžeme zhrnúť, že súčasní voliči strany Smer-SD sú prevažne starší ľudia vo veku 60 a viac rokov so základným prípadne stredoškolským vzdelaním bez maturity. Ide prevažne o dôchodcov, alebo o manuálne pracujúcich voličov.

Na margo druhej výskumnej otázky *„Ktoré faktory majú na volebnú podporu strany Smer-SD rozhodujúci vplyv?“* môžeme uviesť, že na voľbu strany Smer-SD najviac vplýva úroveň vzdelania, vek, ale taktiež národnosť. S vyšším vzdelaním pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD klesá. S vyšším vekom naopak pravdepodobnosť voľby tejto strany narastá. Čo sa týka národnosti, voliči maďarskej národnosti majú výrazne nižšie šance, že budú voliť stranu Smer-SD než voliči slovenskej národnosti. Tu je však potrebné dodať, že toto zistenie je potrebné vnímať v kontexte národnostného zloženia a volebného správania obyvateľov maďarskej národnosti na Slovensku.

Čo sa týka tretej výskumnej otázky *„Čím sa vyznačujú oblasti, v ktorých strana Smer-SD dosahuje najvyššie volebné zisky?“*, môžeme konštatovať, že strana Smer-SD má vyššiu podporu v obciach s nižším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a tiež v obciach

s nižším podielom obyvateľov maďarskej národnosti. Vyššiu volebnú podporu má tiež v obciach s vyšším podielom obyvateľov vo veku 60 a viac rokov.

8. Záver

Strana Smer-SD sa počas svojej 21-ročnej existencie stala fenoménom slovenskej politiky. Súčasťou Národnej rady SR je od roku 2002. V priebehu tohto obdobia vládla celkovo tri krát. Vo volebnom období 2006 – 2010 a 2016 – 2020 bola súčasťou vládnej koalície a po voľbách 2012 sformovala jednofarebnú vládu.

Parlamentné voľby 2012 zároveň znamenali dôležitý míľnik z hľadiska volebných úspechov strany Smer-SD. Strana v nich totiž získala 44,41 % hlasov, čo predstavuje nielen vrchol jej volebnej podpory, ale je to vôbec najväčší podiel hlasov, ktorý kedy politická strana vo voľbách do Národnej rady SR v histórii samostatného Slovenska získala. Zároveň od tohto roku volebné výsledky strany Smer-SD začali výrazne klesať.

Prvý volebný prepad strana zaznamenala vo voľbách 2016, kedy jej volebná podpora klesla o vyše 16 percentuálnych bodov na 28,28 % hlasov. V parlamentných voľbách 2020 získala strana Smer-SD o ďalších takmer 10 percentuálnych bodov menej hlasov. S volebnou podporou 18,29 % hlasov navyše po prvý krát od volieb 2002 nevyhrala voľby. V celkovom poradí skončila druhá za víťazným hnutím OĽaNO. Vzhľadom k tomu je na mieste uvažovať ako sa tento vývoj odrazil na zložení jej elektorátu.

Podľa doterajších výskumov volia stranu Smer-SD prevažne starší ľudia v dôchodkovom alebo preddôchodkovom veku s nižšou úrovňou vzdelania, ktorí žijú prevažne v rurálnejších oblastiach Slovenska a na škále pravica-ľavica sami seba zaraďujú naľavo. Mladší voliči a vzdelanejší voliči z väčších miest naopak stranu Smer-SD nevolia takmer vôbec. Tomu, či tieto zistenia platia aj v súčasnosti sa venovala táto diplomová práca.

Za týmto cieľom bol najskôr predstavený koncept volebného správania vo všeobecnosti. Pojednávali sme o rôznych modeloch hlasovania a rôznych determinantoch, ktoré rozhodovanie voličov ovplyvňujú. Následne, na základe poznatkov doterajších výskumov, boli určené tri výskumné otázky, ktoré sa týkali charakteristiky voličov strany Smer-SD, hlavných faktorov, ktoré voľbu tejto strany určujú a toho, čím sa oblasti, v ktorých je strana Smer-SD najúspešnejšia, vyznačujú. Odpovede na vytýčené výskumné otázky sme hľadali prostredníctvom analýzy dát na agregovanej a individuálnej úrovni.

Na úrovni obcí bol pomocou lineárnej regresie sledovaný efekt vekovej, vzdelanostnej, národnostnej a náboženskej štruktúry týchto územných jednotiek, ich veľkosti a miery nezamestnanosti. Výsledky ukázali, že na volebnú podporu strany Smer-SD v slovenských obciach najvýraznejšie vplýva vzdelanostná štruktúra. V obciach s vyšším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov sú volebné zisky strany Smer-SD nižšie. Presnejšie

povedané, s každými dvomi percentami obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním strana Smer-SD stráca viac ako 1 percentuálny bod volebnej podpory. V modelovom prípade obce s 35 % vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a za predpokladu, že všetky ostatné sledované efekty dosahujú hodnotu svojho priemeru, by strana Smer-SD získala len 7,6 % hlasov.

Vplyv národnostnej štruktúry, presnejšie vplyv podielu obyvateľov maďarskej národnosti v obciach je taktiež významný. S každými 3 percentami obyvateľov maďarskej národnosti strana Smer-SD získa o 1 percentuálny bod menej hlasov. Tento vplyv však treba vnímať v kontexte volebného správania voličov maďarskej národnosti. Tí totiž väčšinou volia politické strany reprezentujúce národnostné menšiny, nie strany, ktoré zastávajú primárne majoritné záujmy. Nižšiu volebnú podporu v obciach s vyšším zastúpením maďarskej národnosti je teda pravdepodobne možné očakávať aj v prípade ostatných slovenských politických strán.

Veková štruktúra obyvateľstva má taktiež vplyv na volebnú podporu strany Smer-SD. V obciach s vyšším podielom starších obyvateľov vo veku 60 a viac rokov táto strana získava viac hlasov. Presne povedané, každé 4 percentá obyvateľov v tejto vekovej skupine mu zabezpečia približne o 1 percentuálny bod vyšší zisk. Úspešnejšia je strana Smer-SD tiež v obciach s vyšším podielom pravoslávnych veriacich. Na druhej strane, veľkosť obce a miera nezamestnanosti nemajú na jej volebnú podporu takmer žiadny vplyv.

Na individuálnej úrovni bol sledovaný efekt pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, socio-ekonomického postavenia a času rozhodnutia. Výsledky binárnej logistickej regresie ukázali, že najväčší vplyv na voľbu strany Smer-SD majú vek a vzdelanie. S vyšším vekom šanca na voľbu tejto strany narastá. Naopak s vyššou úrovňou dosiahnutého vzdelania je šanca na voľbu strany Smer-SD nižšia, pričom pri vysokoškolsky vzdelaných voličoch je táto najnižšia. Čo sa týka vplyvu pohlavia, ženy majú vo všeobecnosti, pri všetkých vekových a vzdelanostných kombináciách, vyššiu pravdepodobnosť, že budú voliť stranu Smer-SD než muži.

Vplyv národnosti na voľbu strany Smer-SD sa prejavil aj na individuálnej úrovni. Voliči maďarskej národnosti majú v porovnaní s voličmi slovenskej národnosti nižšiu šancu, že budú voliť stranu Smer-SD. Aj tu je však potrebné dodať, že voliči maďarskej národnosti poväčšine volia maďarské strany. Práve preto tento vplyv pravdepodobne nebude spojený výsostne len so stranou Smer-SD, ale je možné ho predpokladať aj pri iných slovenských politických stranách.

Čo sa týka socio-ekonomického postavenia, v porovnaní s manuálne pracujúcimi majú vyššiu šancu na voľbu tejto strany dôchodcovia a nižšiu naopak študenti, podnikatelia a živnostníci a odborní pracovníci. Z hľadiska volebného rozhodovania sa väčšinou jedná

o dlhodobu rozhodnutých voličov. Vo voľbách 2020 však strana Smer-SD dokázala osloviť aj časť tých, ktorí sa o svojej voľbe rozhodli v deň volieb, teda na poslednú chvíľu, čo je možné pripísať kampani v súvislosti so zavedením 13-tych dôchodkov, ktoré boli v posledných dňoch pred voľbami intenzívne diskutovanou témou. To, či by strana Smer-SD oslovila nových voličov bez tejto kampane je však otázne a preto by bolo potrebné venovať sa tejto oblasti podrobnejšie.

Záverom môžeme naše zistenia zhrnúť nasledovne. Stranu Smer-SD volia prevažne starší ľudia vo veku 60 a viac rokov, ktorí majú nižšie, základné či stredoškolské bez maturity, vzdelanie. Jedná sa prevažne o dôchodcov, prípadne manuálne pracujúcich voličov. Títo sú o svojej voľbe dlhodobu rozhodnutí, možno ich teda pokladať za stabilných voličov. Najmenej, či takmer vôbec stranu Smer-SD nevolia mladí ľudia s vyšším vzdelaním, študenti, podnikatelia a živnostníci, či odborní pracovníci, častejšie sa jedná o mužov ako o ženy. Čo sa týka obcí, v ktorých je strana Smer-SD najúspešnejšia, tieto sa vyznačujú vyšším podielom starších ľudí, pravoslávnych veriacich a naopak nižším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a obyvateľov maďarskej národnosti.

Z pohľadu doterajších poznatkov o volebnej podpore strany Smer-SD tak naša analýza v zásade nepriniesla nové zistenia. Skôr potvrdila to, čo už bolo známe. To však naznačuje, že elektorát strany Smer-SD sa viac-menej zastabilizoval. Hoci volebná podpora tejto strany klesá, strana oslovuje stále tie isté segmenty voličov. Vo voľbách 2020 sa jej síce podarilo osloviť aj časť tých, ktorí sa rozhodli na poslednú chvíľu, domnievame sa však, že sa to týka len týchto volieb.

Napriek tomu, že sa elektorát strany Smer-SD, čo sa týka zloženia, zastabilizoval je potrebné venovať mu pozornosť aj naďalej. Situácia, ktorá v súvislosti so šírením pandémie koronavírusu na Slovensku nastala môže mať dopad aj volebnú podporu tejto strany. Jej voličské preferencie totiž v období pandémie mierne narástli a postupne sa dotiahli na prvé OĽaNO. Zaujímavé však bude najmä to, ako sa strana Smer-SD vyrovná s vnútrostraníckym ideovým a generačným rozkolom a ako sa tento prejaví na jej podpore zo strany voličov. Podnetov pre ďalšie výskumy je teda viacero.

Zoznam tabuliek a grafov

Tabuľka 1: Pôvodné konfliktné línie.....	21
Tabuľka 2: Volebné zisky strany Smer-SD vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.....	33
Tabuľka 3: Zloženie elektorátu strany Smer-SD.....	38
Tabuľka 4: Premenné na agregovanej úrovni analýzy	41
Tabuľka 5: Deskriptívne ukazovatele pre premenné na agregovanej úrovni.....	43
Tabuľka 6: Premenné na individuálnej úrovni analýzy	45
Tabuľka 7: Deskriptívne ukazovatele pre premenné na individuálnej úrovni	46
Tabuľka 8: Výsledky lineárnej regresie – model 1	50
Tabuľka 9: Výsledky lineárnej regresie - model 2	52
Tabuľka 10: Predikcia volebnej podpory strany Smer-SD podľa podielu obyvateľov maďarskej národnosti	54
Tabuľka 11: Predikcia volebnej podpory strany Smer-SD podľa podielu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov	54
Tabuľka 12: Výsledky logistickej regresie.....	56
Tabuľka 13: Pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD - ženy.....	59
Tabuľka 14: Pravdepodobnosť voľby strany Smer-SD - muži	59
 Graf 1: Vývoj volebných preferencií strany Smer-SD počas volebného obdobia 2016-2020.	34

Použitá literatúra a zdroje

Achen, C.H. – Bartels, L.M. (2016): *Democracy of Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton: Princeton University Press

Achen, C.H. (2002): „Parental Socialization and Rational Party Identification.“ *Political Behavior*. 24 (2). Pp. 151 – 170

Achterberg, P. – Houtman, D. (2006): „Why Do So Many People Vote „Unnaturally?““ *European Journal of Political Research*. 45 (1). Pp. 75 – 92

Aktuality.sk (2018-6-6): „#AllForJan: Pri násilnom prevzatí firmy v kauze Technopol asistoval súd.“ *Aktuality.sk*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://www.aktuality.sk/clanok/596065/allforjan-pri-nasilnom-prevzati-firmy-v-kauze-technopol-asistoval-sud/>

Alford, R. (1967): „Class Voting in Anglo-American Political Systems.“ In: Lipset, S. M. – Rokkan, S. (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspective*. New York: Free Press. Pp. 67 – 94

Bartels, L.M. (2000): „Partisanship and Voting Behavior 1952-1996.“ *American Journal of Political Science*. 44 (1). Pp. 35 – 50

Bartolini, S. – Mair, P. (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability: The tabilisation of European Electorates 1885 – 1985*. Cambridge, New York: Cambridge University Press

Becher, M. – Donnelly, M. (2013): „Economic Performance, individual evaluations, and the vote: Investigating causal mechanism.“ *The Journal of Politics*. 75. Pp. 968 – 979

Berglund, F. et al. (2005): „Party Identification and party choice.“ In: Thomassen, J. (ed.): *The European voter*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 105 – 124

Bútorová, Z. – Gyarfášová, O. – Slosiarik, M. (2012): „Verejná mienka a voličné správanie.“ In. Krivý, V. (ed.): *Slovenské voľby '12: Čo im predchádzalo, postoje a výsledky*. Bratislava: Sociologický ústav SAV

Campbell, A. – Gurin, G. – Miller, W. E. (1954): *The Voter Decides*. Evanston: Row, Peterson, and Co.

Campbell, A. et al. (1960): *The American Voter*. New York: Wiley

Caplan, B. (2007): *The Myths of the Rational Voter: Why Democracies Choose Bad Policies*, Princeton: Princeton University Press

Clarke, H.D. – Sanders, D. – Stewart, M.C. – Whiteley, P.F. (2009): *Performance Politics and the British Voter*. Cambridge: Cambridge University Press

Converse, P.E. et al. (1969): „Continuity and Change in American Politics: Parties and Issues in the 1968.“ *American Political Science Review*. 63 (4). Pp. 1083 – 1105

Dahl, R. A. (1991): *Democracy and Its Critics*. New Heaven: Yale University Press

Dahl, R. A. (1998): *On Democracy*. New Heaven, London: Yale University Press

Dalton, R. J. (1998): „*Comparative politics: Micro-behavioral perspectives*.“ In.: Goodin, R. E. – Klingeman, H. D. (eds.): *A new Handbook of political science*. Oxford: Oxford University Press. Pp.

Dalton, R. J. (2016): „Party Identification and Nonpartisanship.“ *Oxford Research Encyclopedia, Politics*. Online: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-72?print=pdf>

Dalton, R.J. (1996): *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Western Democracies*. Chatham House

- Downs, A. (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row
- Duch, R.M. – Stevenson, R.T. (2008): *The economic vote. How political and economic institutions condition election results*. Cambridge: Cambridge University Press
- Elff, M. (2007): „Social Structure and Electoral Behavior in Comparative Perspective: The Decline of Social Cleavages in Western Europe Revisited.“ *Perspective on Politics*. 5 (2). Pp. 277 – 294. Online: https://www.researchgate.net/publication/228653162_Social_Structure_and_Electoral_Behavior_in_Comparative_Perspective_The_Decline_of_Social_Cleavages_in_Western_Europe_Revisited
- Elff, M. (2013): „Social Divisions and Political Choice in Germany.“ In: Evans, G. – De Graaf, N.D.: *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class Cleavages in Cross-National Perspective*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 277 – 308
- Evans, G. – De Graaf, N.D. (2013): *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class Cleavages in Cross-National Perspective*. Oxford: Oxford University Press
- Evans, G. – Northmore-Ball, K. (2018): In: Fisher, J. – Fiedlhouse, E. – Franklin, M.N. – Gibson, R. – Cantijoch, M. – Wlezien, C. (eds.): *The Routledge handbook of elections, voting behavior and public opinion*. London: Routledge
- Evans, J. A. J. (2004): *Voters and Voting: An Introduction*. Thousand Oaks, Ca: Sage Publications
- Field, A. (2009): *Discovering Statistics using SPSS*. London: SAGE Publications
- Filo, J. (2019-10-16): „Do redakcií poslali nahrávku Gorily, má takmer 39 hodín.“ *SME*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://domov.sme.sk/c/22237381/do-redakcii-poslali-nahravku-gorily-ma-takmer-39-hodin.html?ref=tab>
- Fiorina, M. (1981): *Retrospective Voting in American Elections*. New Haven: Yale University Press

Flanagan, S. (1987): „Value change in industrial societies.“ *American Political Science Review*. 81. Pp. 1303 – 1319

Flanigan, W. H. et al. (2015): *Political Behavior of the American Electorate*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publication

Focus. Tlačové správy. Online [cit. 2020-5-23]: <http://www.focus-research.sk/?section=show&id=10>

Franklin, M. N. (2004): *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Oxford: Cambridge University Press

Franklin, M. N. et al. (1992): *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge: Cambridge University Press

Glass, J. – Bengtson, V.L. – Dunham, C. C. (1986): „Attitude Similarity in Three Generational Families: Socialization, Status Inheritance, or Reciprocal Influence?“ *American Sociological Review*. 54 (1). Pp. 685 – 698

Goren, P. (2005): „Party Identification and Core Political Values.“ *American Journal of Political Science*. 49 (4). Pp. 881 – 896

Gunther, R. – Lobo, M. C. – Belluci, P. – Lisi, M. (2016): „The Changing Determinants of the Vote.“ In: Gunther, R. et al. (eds.): *Voting in Old and New Democracies*. New York and London: Routledge, Taylor & Francis Group. Pp. 150 – 192

Gyarfášová, O. – Krivý, V. (2007): „Electoral Behaviour – persistent volatility or clear sign of consolidation? Case of Slovakia.“ In: Hloušek, V. – Chytílek, R. (eds.): *Parliamentary Elections and party landscape in the Visegrad Group Countries*. Brno: Democracy and Culture Study Center

Gyarfášová, O. (2011): *Voličské správanie na Slovensku: teória, trendy, výskum*. Bratislava: Renesans

- Heywood, A. (2008): *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Hindmoor, A. (2006). *Rational choice. Political analysis*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, New York.
- Hloušek, V. – Kopeček, L. (2004): *Konfliktní demokracie: Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav
- Hospodárske noviny (2018-11-7): „Kto je Ladislav Bašternák a o čo ide v známej kauze?“ *Hospodárske noviny*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://slovensko.hnonline.sk/1838103-kto-je-ladislav-basternak-a-o-co-ide-v-znamej-kauze>
- Innes, A. (2002): „Party Competition in Postcommunist Europe: The Great Electoral Lottery.“ *Comparative Politics*, 35(1), Pp. 85 – 104
- Kern, M. (11-3-2020): „Prezidentka podpíše trinásť dôchodok, zákon však posiela na Ústavný súd.“ *Denník N*. Online [cit. 2020-05-23]: <https://e.dennikn.sk/1794276/prezidentka-podpise-trinasty-dochodok-zakon-vsak-posiela-na-ustavny-sud/>
- Key, V.O. 1966: *The Responsible Electorate*. Cambridge: Harvard University Press
- Klomp, J. – de Haan, J. (2012): „Political budget cycles and election outcomes.“ *Public Choice*. 157. Pp. 245 – 267
- Knutsen, O. (2018): *Social Structure, Value Orientations and Party Choice in Western Europe*. Oslo: Palgrave Macmillan
- Kováč, P. (2018-12-4): „Zabudli ste, čo všetko je Gorila? Nech sa páči.“ *SME*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://domov.sme.sk/c/22000929/kauza-gorila-otazky-a-odpovede.html?ref=tab>
- Kritzinger, S. et al. (2013): *The Austrian Voter*. Goettingen: Vienna University Press

Krivý, V. – Feglová, V. – Balko, D. (1996): *Slovensko a jeho regióny. Sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava: Nadácia Média

Krivý, V. (2005): „Politické orientácie obyvateľov a hlavné deliace línie.“ In. Szomolányi, S. (ed.): *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989 – 2000*. Bratislava: Univerzita Komenského. S. 87 – 107

Kuciak, J. (2018-2-28): „Talianska mafia na Slovensku. Jej chápadlá siahajú aj do politiky.“ *Aktuality.sk*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://www.aktuality.sk/clanok/568007/talianska-mafia-na-slovensku-jej-chapadla-siahaju-aj-do-politiky/>

Lane, J. – Ersson, S. (1987): *Politics and Society in Western Europe*. London: Sage Publications

Langsaether, P. E. (2018): „Class voting and the differential role of political values: evidence from 12 West-European countries.“ *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*. 29(1). Pp. 125 – 142. Online: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17457289.2018.1464015>

Letki, N. (2013): „Do Social Divisions Explain Political Choice? The Case of Poland.“ In: Evans, G. – De Graaf, N.D.: *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class Cleavages in Cross-National Perspective*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 337 – 359

Lewis-Beck, M. S. (2012): *French Presidential Elections*. Palgrave Macmillan

Lewis-Beck, M. S. et al. (2011): *The American Voter Revisited*. Ann Arbor: The University of Michigan Press

Lijphart, A. (1990): „Dimensions of Ideology in European Party Systems.“ In: Mair, P. (ed.): *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 253 – 265

Lipset, S. M. – Rokkan, S. (1967): „Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction.“ In: Lipset, S. M. – Rokkan, S. (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspective*. New York, London: The Free Press & Collier-MacMillan Limited. Pp. 1 – 64

Lyons, P. (2012): „Stranická identifikace a volební chování.“ In: Linek, L. (ed.) *Voliči a volby 2010*. Praha: Slon

Madleňák, T. (2012): *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998 – 2010)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Manza, J. – Brooks, C. (1999): *Social cleavages and political change: Voter alignments and US party coalitions*. Oxford: Oxford University Press

Marušiak, J. (2006): „Fenómén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou.“ *Stredoevropské politické studie*. 8 (1). s. 19 – 55

Miller, W. E. – Shanks, J. M. (1996): *The New American Voter*. Cambridge, MA: Harvard University Press

Nieuwbeerta, P. (1996): „The Democratic Class Struggle in Postwar Societies: Class Voting in Twenty Countries, 1945-1990.“ *Acta Sociologica*. 39 (4). Pp. 345 – 383

Nordhaus, W. D. (1975): „The political business cycle.“ *Review of Economic Studies*. 42. Pp. 169 – 190

Oesch, D. (2008): „The Changing Shape of Class Voting.“ *European Societies*. 10 (2). Pp. 329 – 355. Online: https://www.researchgate.net/publication/248990481_The_Changing_Shape_of_Class_Voting

Orovgáni, A. (2006): „Strana Smer – pokus o novú definíciu slovenskej ľavice.“ In: Mesežnikov, G. – Gyarfášová, O. – Kollár, M. (eds.): *Slovenské voľby '06. Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. s. 95 – 109

Orriols, L. (2013): „Social Class, Religiosity, and Vote Choice in Spain 1979-2008.“ In: Evans, G. – De Graaf, N.D.: *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class Cleavages in Cross-National Perspective*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 360 – 390

Popkin. S. L. (1994): *The reasoning voter: Communication and persuasion in presidential campaigns*. Chicago: University Of Chicago Press.

Powell, G. B. – Whitten, G. D. (1993): „A Cross-national analysis of economic voting: Taking account of the political context.“ *American Journal of Political Science*. 2. Pp. 391 – 414

Reilly, J. L. (2017): „Social connectedness and political behavior.“ *Research and Politics*. Pp. 1 – 8. Online: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2053168017719173>

Rybář, M. (2005): „Premeny straníckej politiky.“ In. Szomolányi, S. (ed.): *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989 – 2004*. Bratislava: Univerzita Komenského. S. 132 – 153

Sartori, G. (1993): *Teória demokracie*. Bratislava: Archa

Shi, M. – Svensson, J. (2003): „Political budget cycles: a review of recent developments.“ *Nordic Journal of Political Economy*. 29. Pp. 67 – 76

Schmitt-Beck, R. (2019): „Political Systems and Electoral Behavior: a Review of Internationally Comparative Multilevel Research.“ *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. 71 (1). Pp. 343 – 373

Schumpeter, J. A. (2004): *Kapitalizmus, socializmus a demokracie*. Brno: CDK

Spáč, P. – Havlík, V. (2014): „Overcoming the Danger of Incumbency: The Case of Smer Party in Slovakia.“ *ECPR General Conference*. Montréal, 26-29 August, 2015.

Szabó, B. – Tátrai, P. (2016): „Regional and social cleavages in the Slovak elections after the change of the regime.“ *Geographical Journal*. 68 (3). Pp. 195 – 212

Taylor, P. J. – Flint, C. (2000): *Political geography: world-economy, nation-state and locality*. Harlow: Prentice Hall

Thomassen, J. (2005): *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press

Traber, D. – Giger, N. – Häusermann, S. (2017): „How economic crises affect political representation: declining party-voter congruence in times of constrained government.“ *West European Politics*. 41 (5). Pp. 1100 - 1124. Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402382.2017.1378984?scroll=top&needAccess=true>

Učeň, P. (2011): „Konfliktné línie v parlamentných voľbách 2010 na Slovensku.“ In: Bútorová, Z. – Gyarfášová, O. – Mesežnikova, G. – Kollár, M. (eds.): *Slovenské voľby '10. Šanca na zmenu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. S. 9 – 28

Van der Brug, W. et al. (2007): *The economy and the vote. Economic conditions and elections in fifteen countries*. Cambridge: Cambridge University Press

Vražda, D. (2004-12-6): „SDĽ končí, spolu s jej majetkom ju pohltí Smer.“ *SME*. Online [cit. 2020-5-23]: <https://www.sme.sk/c/1848186/sdl-konci-spolu-s-jej-majetkom-ju-pohliti-smer.html>

Whitefield, S. (2002). „Political cleavages and post-communist politics.“ *Annual Review of Political Science*. 5 (1), Pp. 181 – 200

Woshinsky, O. H. (2008): *Explaining Politics: Culture, Institutions, and Political Behavior*. New York and London: Routledge Taylor & Francis

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z.z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Online [cit. 2020-5-23]: https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_rokovaci-poriadok.pdf

Zdroje dát:

Focus, Exitpoll 2012

Focus, Exitpoll 2016

Focus, Extipoll 2020

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Uchádzači o zamestnanie, február 2020.*

Štatistický úrad SR. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011.* Online: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/indicators!/ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziw3wCLJycDB0NLDx8DQ083XwCwgJcQwyDnAz0C7IdFQGMt6bB/

Štatistický úrad SR. Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2016. Online: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/>

Štatistický úrad SR. Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2020. Online: <https://volbysr.sk/sk/data02.html>